

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Martin Tesař

PŘÍHODY VÁCLAVA VRATISLAVA Z MITROVIC

V KONTEXTU DOBOVÝCH TURCIK:

RECEPCE A INSPIRACE

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 15. srpna 2013

.....
Martin Tesař

Poděkování:

Rád bych poděkoval doc. Mgr. Radmile Pavlíčkové, Ph.D., za odborné vedení práce, praktické rady, připomínky a čas, který mi věnovala. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Jiřímu Glonkovi a Mgr. Rostislavu Krušinskému, pracovníkům Vědecké knihovny v Olomouci, kteří mi ochotně pomohli s digitalizací pramene, bez něhož by tato práce nemohla vzniknout, a Mgr. Marii Vintrové a Ing. Pavlu Janečkovi za jazykovou korekturu. Za neutuchající zájem, podporu a mnoho cenných rad si můj upřímný dík a úctu zaslouží také emeritní ředitel Regionálního muzea v Náchodě PhDr. Václav Sádlo, kolegyně Bc. Tereza Randýsková, spolužák ze středoškolských studií David Rosa a také zaměstnanci Městské knihovny Náchod.

Obsah

Úvod.....	1
1. Václav Vratislav z Mitrovic – šlechtic, spisovatel, politik	5
2. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic.....	8
2.1 Příhody – rukopisy, vydání, překlady	11
2.2 Historické pozadí vzniku Příhod.....	14
2.3 Příhody ve světle editorů a literatury	27
3. Kronika nová o národu tureckém	33
4. Kronika nová o národu tureckém versus Příhody Václava Vratislava z Mitrovic	39
Závěr.....	44
Resumé	46
Seznam pramenů a literatury	47
Přílohy	
1. Portrét Václava Vratislava z Mitrovic	
2. Náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic	
3. Dopis Václava Vratislava z Mitrovic panu Adamovi II. z Hradce	
Anotace	

Úvod

Když Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635) ve svých třidvaceti letech sepsal vzpomínky na cestu a dobrodružný pobyt v Osmanské říši, kde strávil léta 1591–1596 coby člen císařského poselstva vypraveného s darem ke dvoru tureckého sultána Murada III., netušil, že se z jeho spisu stane nejčtenější a nejpřekládanější dílo české renesanční literatury. Text zůstal za Vratislavova života v rukopisu, později koloval v mnoha opisech a tiskem vyšel – pod názvem *Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic, které on v tureckém hlavním městě Konštantynopoli viděl, v zajetí svém skusil a po šťastném do vlasti navrácení sám léta Páně 1599 sepsal; nyní pak František Martin Pelzel na světlo vydal* – až po téměř dvou staletích v roce 1777.

Pelcl zařadil *Příhody*, které opatřil plamennou předmluvou na obranu českého jazyka, na úvod zamýšlené edice knih ze starší české literatury, prostřednictvím níž chtěl dokázat vyspělost a svébytné postavení češtiny na poli etablovaných evropských jazyků – zejména němčiny. Proč si František Martin Pelcl vybral právě *Příhody*? Odpověď je poměrně jednoduchá: základním znakem *Příhod* je jejich čtivost, oblíbenost (tímto rysem se dílo vymyká z cestopisných schémat své doby) a vyspělý český jazyk poslední čtvrtiny 16. století.

Vratislavův spis se díky své dobrodružnosti, nadčasovosti, vtipu a autorovu vypravěčskému umění stal velmi populárním, což dokazuje nejen deset dalších českých vydání, jež vyšla v průběhu dvou staletí (zatím poslední náklad představuje edice z roku 1977), nýbrž i dlouhá řada cizojazyčných překladů – německý, anglický, ruský, srbský a bulharský. Od prvního vydání se však vnímání *Příhod* značně změnilo: z původně jazykově-osvětového díla se během 19. století stala oceňovaná literární památka, která se v meziválečném a poválečném období uplatnila jako povinná četba středoškolských studentů, aby se na počátku 21. století dostala téměř na okraj čtenářského – ne však badatelského (i když poněkud jednostranně orientovaného) – zájmu.

Život a dílo Václava Vratislava z Mitrovic nepředstavuje obsáhlé a vyčerpávající téma, jež by vydalo na samostatnou monografii – základní literaturu tvoří v naprosté většině předmluvy a doslovy jednotlivých vydání *Příhod* a krátká pojednání v příručkách dějin české literatury či v publikacích zabývajících se Turky a tureckou otázkou ve vztahu k českým zemím.

První rozpravu o životě a díle Václava Vratislava z Mitrovic i o osudech císařské legace nalezneme ve spisu Mikuláše Adauka Voigta *Effigies virorum eruditorum, atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione* z roku 1775.¹ Voigtovo latinské pojednání se později stalo vzorem pro statě (mající charakter předmluv jednotlivých edic *Příhod*) Františka Martina Pelcla,² Jana Václava Rozuma³ a Františka Bartoše.⁴ První ucelené pojednání o Vratislavově životě, rukopisech, vydáních a překladech *Příhod* i o všestranném jazykovém rozboru díla vzešlo z pera předního českého jazykovědce Václava Ertla.⁵ Jeho studie z roku 1906, vycházející jak z předmluv předchozích editorů, tak z dostupných archivních pramenů, se následně stala (mimo jiné) podkladem pro Josefa Kunskeho,⁶ Miladu Nedvědovou,⁷ Aloise Bejblíka⁸ a další. Ertlovo pojednání je díky své délce, komplexnímu pojetí i vysoké míře objektivitě doposud nepřekonaným vzorem – jeho vliv se (se všemi pozitivními i negativními důsledky) promítá téměř do všech pozdějších prací.

Dílčí příspěvky věnující se literárnímu rozboru a hodnocení Vratislavova díla nalezneme v lexikonech, přehledech a příručkách dějin české literatury a ve výběrech starších literárních památek, kde je ale většinou celá problematika zpracována stručně a velmi povrchně.⁹ Další práce, jež se dotýkají *Příhod* (zejména

¹ VOIGT, Mikuláš Adaukt (ed.): *Effigies virorum eruditorum, atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione*. II. díl. Praha 1775, s. 25–33.

² PELCL, František Martin: *Předmluva k laskavému čtenáři*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1950, s. 5–12.

³ ROZUM, Jan Václav: *Úvod*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*. Praha 1855, bez čísla stran.

⁴ BARTOŠ, František: *Úvod*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*. Praha 1874, s. 3–6.

⁵ Ertlova studie z roku 1906 byla ve stejném znění otištěna v edici *Příhod* z roku 1906, 1927 a 1937. ERTL, Václav: *Úvod*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1937, s. V–XXXVI.

⁶ KUNSKÝ, Josef: *Čeští cestovatelé*. I. díl. Praha 1961, s. 159–172.

⁷ NEDVĚDOVÁ, Milada: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976, s. 7–12.

⁸ BEJBLÍK, Alois: *Poznámka životopisná*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 151–152.

⁹ HRABÁK, Josef – MUKAŘOVSKÝ, Jan (edd.): *Dějiny české literatury*. I. díl. *Starší česká literatura*. Praha 1959, s. 349 a 360; HRABÁK, Josef – JEŘÁBEK, Dušan – TICHÁ, Zdeňka: *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha 1984, s. 117; MERHAUT, Luboš (ed.): *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. díl, II. svazek. Praha 2008, s. 1493–1494; PETERKA, Josef: *Cestopis*. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl 2004, s. 79; PETRŮ, Eduard: *Vzrušující skutečnost: fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*. Ostrava 1984, s. 74–80; PETRŮ, Eduard: *Staročeský cestopis z hlediska genologického*. In: Týž: *Vzdálené hlasy*:

problematiky tureckých reálií obsažených v *Příhodách*), jsou monografie významných českých orientalistů a arabistů zabývající se islámem ve vztahu k českým zemím¹⁰ a studie Tomáše Rataje¹¹ týkající se raně novověké turecké literatury v českých zemích a působení císařských poselstev u Vysoké Porty.

Po prostudování dostupné literatury jsem dospěl k závěru, že výzkum *Příhod* a osudů Václava Vratislava z Mitrovic ustrnul na Ertlově rozboru z roku 1906 (jedinou výjimku tvoří systematický, avšak úzce tematicky vyhraněný výzkum Tomáše Rataje). Václav Ertl se přitom zcela nezáměrně dopustil mnoha nepřesností a chyb (z nichž nejpodstatnější vyšly najevo až v průběhu psaní předkládané práce), které s větším či menším akcentem prostupují příspěvky většiny ostatních autorů. Ve výkladu jednotlivých autorů můžeme navíc vypožorovat rozdíly týkající se zkoumaných jevů, ať už se jedná o drobné detaily (působení Václava Vratislava z Mitrovic po návratu z Osmanské říše, jeho místo pohřbení, atd.) nebo o zásadní skutečnosti mající širší dopad. Mnohem závažnější je však mé zjištění, že studie Václava Ertla stála u zrodu zásadního tvrzení – později spíše zevšeobecnovaného a některými marginalizovaného, protože nebylo podepřeno relevantním výzkumem – podle něhož je Vratislavovo dílo do jisté míry kompilátem čerpajícím z *Kroniky nové* Johanna Löwenklaua a cestopisných listů Ogiera Ghiselina Busbecqa.

Předkládanou práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. V první kapitole představím životní osudy Václava Vratislava z Mitrovic a poukážu na všechny nesrovnalosti a fámy, jež kolují v literatuře ve spojitosti s jeho životem.

Ve druhé a zároveň nejrozsáhlejší kapitole se zaměřím na komplexní rozbor Vratislavova díla, tj. naznačím stručný obsah a charakter *Příhod*, přiblížím jejich jednotlivé rukopisy, vydání a překlady, objasním historické okolnosti vzniku díla a detailně rozeberu pohled jednotlivých autorů na otázku Vratislavova autorství.

studie o starší české literatuře. Olomouc 1996, s. 233–245; TICHÁ, Zdeňka: *Cesta starší české literatury*. Praha 1984, s. 216; TICHÁ, Zdeňka: *Jak starí Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha 1986, s. 26–27.

¹⁰ BEČKA, Jiří – MENDEL, Miloš: *Islám a české země*. Olomouc 1998, s. 92–93; MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš a kol.: *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha 2007, s. 204 a 218.

¹¹ RATAJ, Tomáš: *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*. FHB 17, 1994, s. 59–83; RATAJ, Tomáš: *Císařská poselstva v Cařihradě ve druhé polovině 16. století*. Dějiny a současnost 17, 1995, č. 4, s. 7–12; RATAJ, Tomáš: *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva: Turci v obrazech a představách raného novověku*. Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22–37; RATAJ, Tomáš: *České země ve stínu půlměsíce: obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha 2002, s. 110–111, 114, 286, 302, 313, 345.

Ve třetí kapitole představím český překlad Löwenklauovy *Kroniky nové* (včetně všech příložených spisů) od Jana Kocína z Kocinétu a Daniela Adama z Veleslavína z roku 1594 a zhodnotím jeho náplň.

Ve čtvrté kapitole se pokusím (na základě komparace *Kroniky nové o národu tureckém* Johanna Löwenklaua, cestopisných listů Ogiera Ghiselina Busbecqa a *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic*) prokázat, či vyvrátit kompilační charakter Vratislavova spisu a textovou analýzou provést kvantitativní a žánrové zhodnocení případně převzatých pasáží.

1. Václav Vratislav z Mitrovic – šlechtic, spisovatel, politik

Václav nejstarší Vratislav z Mitrovic a na Starém Kníně náležel ke starému českému rytířskému rodu, jehož počátky spadají do poloviny 15. století.¹² Narodil se roku 1576 jako nejstarší ze šesti dětí Štěpána Vratislava z Mitrovic a na Dráchově († 1601) a jeho ženy Kateřiny z Běšin († 1615).¹³ Po studiu na jezuitské škole v Jindřichově Hradci se přičiněním Adama II. z Hradce, tehdy nejvyššího kancléře Království českého, i vlivných strýců Kryštofa († 1612) a Jiřího († 1603)¹⁴ stal v patnácti letech panošem v poselstvu dvorního rady Fridricha Krekvíce vyslanému k tureckému sultánovi.¹⁵

Více než šedesáticenná družina vyjela z Vídně 1. října 1591 a plula po Dunaji do Bělehradu, odkud dále pokračovala na koních a vozech do Konstantinopole, kam dorazila po 59 dnech cesty 28. listopadu. Hlavním úkolem poselstva bylo potvrdit mír odevzdáním obvyklého obnosu 30 000 dukátů a zvláštního daru sestávajícího z uměleckých skvostů. Dvůr dary s uspokojením přijal, přesto ale Turci ve výbojích pokračovali a po vypuknutí patnáctileté války

¹² Podle legendy odvozují Vratislavové z Mitrovic svůj původ od českého krále Vratislava II., avšak prvním doloženým předkem je Vratislav († 1464), který okolo roku 1448 získal statek Mitrovic u Sedlčan, po němž rod převzal jméno. V polovině 16. století se rod rozdělil na újezdskou (vymřela roku 1643), mnišickou (vymřela roku 1667) a skřípelskou větev. Zakladatel skřípelské větve Václav († 1554) měl osm synů: Mikuláše († 1590), Jana († 1581), Šebestiána († 1586), Štěpána († 1601), Vratislava († 1600), Kryštofa († 1612), Jiřího († 1603) a Václava, díky nimž se pak rodina rozvětvila do více než dvaceti linií. Do 21. století přežila pouze dírenská, založená Šebestiánem, žijící v Dírné a na Novém Zélandu. Podrobněji k dějinám rodu viz HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. I. díl. Praha 1994, s. 177–178; MAŠEK, Petr: *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003, s. 306–308; POUZAR, Vladimír: *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha 2000, s. 470–475; SEDLÁČEK, August: *Vratislav z Mitrovic*. In: KOŘÁN, Josef Jan (ed.): *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. XXVI. díl. Praha 1907, s. 1002–1008; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*. In: MALÝ, Jakub – RIEGER, František Ladislav (edd.): *Slovník naučný*. IX. díl. Praha 1872, s. 1282–1287; TRÍSKA, Karel: *Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503–1897*. České Budějovice 1963, s. 1–5.

¹³ Václavovými sourozenci byli: Markéta (1578–1634), Vladislav (1580–1624), Anna Marie (1582–1617), Adam (1584–1624) a Jan (1586–1637). Srov. SEDLÁČEK, A.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1005–1006; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1285.

¹⁴ Největší vliv na celou záležitost měl pravděpodobně Adam II. z Hradce (1549–1596), v jehož službách působil Václavův otec. V literatuře je vliv strýců chybně přičítán jejich úřadům, které zastávali až později – Kryštof se stal purkrabím karlštejským roku 1605 a Jiří purkrabím pražským roku 1593. Srov. SEDLÁČEK, A.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1003–1004; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1283–1284.

¹⁵ BEJBLÍK, A.: *Poznámka životopisná*, s. 151; DAÑHELKA, Jiří: *Doslov*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1950, s. 199; ERTL, V.: *Úvod*, s. VII; NEDVĚDOVÁ, M.: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*, s. 10; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. VI. díl. Podbrdsko. Praha 1934, s. 114.

(1593) celou delegaci v Konstantinopoli uvěznili. Po vojenských neúspěších osmanské armády v Uhrách poslali vězně na galeje, kde v těžkých podmínkách strávili téměř půl roku. Po dalších porážkách je uvrhli do nejhoršího tureckého žaláře, Černé věže v pevnosti Anadolu Hisar, přezdívaného „hrob živých“. Zde žili ve tmě o vodě a chlebu a čas si krátili tkaním punčoch a rukavic. Teprve nástup nového sultána Mehmeda III. v roce 1595 umožnil propuštění všech internovaných a jejich návrat zpět do vlasti.¹⁶

Po příjezdu domů se u rodičů zotavoval z bídneho zacházení a roku 1599 shrnul své zážitky z cesty i zajetí ve spisu nazvaném *Příhody*. Brzy poté se oženil s Ludmilou Ježovskou z Lub, s níž získal statky Starý Knín a Zduchovice. Roku 1603 se stal velitelem pomocného vojska vyslaného českým zemským sněmem na Moravu a několikrát bojoval proti Osmanům. Ve složité době českého stavovského povstání (1618–1620) zůstal věrný habsburské straně, za což ho císař Ferdinand II. jmenoval královským radou, přisedícím většího zemského soudu a královské komory. Zasluhou těchto úřadů i dobrého hospodaření nabyt značného finančního jmění – v roce 1624 koupil od Jaroslava Otty z Losu za 13 000 kop míšeňských tvrz Chrastinu a ves Hlažovice, roku 1625 od Adama Bechyně z Lažan tvrz Korkyni s vesnicí a vesnice Smilovice, Přední Lhotu, Prostřední Lhotu, Libčice a Mokrsko. Za to, že „se zvláště proti nejúhlavnějšímu nepříteli všeho křesťanstva nejednou ve vojenském tažení s nemalým nebezpečenstvím života potřebovati dal a naposledy dostav se do vězení tureckého v něm mnoha let v Konstantinopoli zůstával, rozličná, těžká soužení vystál, že v té ohavné rebelii věrně při Jeho Milosti Císařské setrval a proto útisky a násilí snášeti musel a zůstávaje v úřadě komory Jeho Milosti Císařské a v soudu zemském větším Království českého platné a věrné služby činil a činí,“¹⁷ byl 17. února 1629 se dvěma nezletilými synovci Alešem a Jiříkem povýšen do panského stavu.¹⁸

S manželkou Ludmilou měl sedm synů – Štěpána, Jana Vojtěcha, Adama Leopolda, Petra Ladislava, Arnošta, Ladislava (Lacka), Jiřího Maxmiliána a dceru Kateřinu Julianu. Aby zachoval jednotu mezi syny, nechal v roce 1632 sepsat

¹⁶ BEJBLÍK, A.: *Poznámka životopisná*, s. 151; ERTL, V.: *Úvod*, s. VII–VIII; NEDVĚDOVÁ, M.: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*, s. 10–11.

¹⁷ ERTL, V.: *Úvod*, s. VIII.

¹⁸ BEJBLÍK, A.: *Poznámka životopisná*, s. 151–152; ERTL, V.: *Úvod*, s. VIII; SEDLÁČEK, A.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1006; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 115; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1286.

veškerý svůj majetek na dílčí cedule a každému z nich určil dědický podíl – statky rozdělil mezi čtyři nejstarší syny a třem mladším odkázal finanční částky.¹⁹ V poslední vůli ze 4. dubna 1634 své rozhodnutí již neměnil.²⁰

Tureček, jak mu přezdívali známí a příbuzní, zemřel po delší nemoci 22. listopadu 1635. Místo posledního odpočinku našel, oděný v černých šatech a červených punčochách, v hrobce²¹ pod presbytářem kostela svatého Františka Serafinského ve Starém Kníně.²²

¹⁹ Nejstarší Štěpán obdržel Starý Knín, Jan Vojtěch Korkyni, Adam Leopold Zduchovice, Petr Ladislav Chrastinu a Hlažovice. Štěpán (1601–1646) zemřel bez potomků a Starý Knín připadl bratrům, od nichž ho 28. června 1647 za 25 500 kop míšeňských koupil Petr Ladislav. Jan Vojtěch (1604–1670) měl s manželkou Annou Alenou Bechyňkou z Lažan († 1680) syna Václava Vojtěcha Maxmiliána (1648–1698). Adam Leopold (1608–1658) byl radou komorního a dvorního soudu a hejtnem podbrdského a vltavského kraje, s první ženou Evou Marií Vrabskou z Vrabí († 1654) přivedl na svět syna Václava Hynka (1645–1727), který se v roce 1727 neúspěšně pokusil vydat *Příhody*. Petr Ladislav (1612–1698) se oženil s Anežkou Alžbětou Bechyňkou z Lažan († 1695) a měl syny Jiřího Ferdinanda (1655–1685), Maxmiliána Antonína (theatin), Václava (theatin) a Františka Ignáce (1658–1715) – ten později po švagrovi zdědil přídomek ze Schönfeldu a založil novou větev s titulem Vratislav z Mitrovic a Schönfeldu. Společně s dírenskou větví přežila do 20. století, avšak v jeho polovině vymřela po meči na zámku v Kolodějích. Jiří Maxmilián († po 1647) nejprve zastával úřad rady dvorního soudu, ale roku 1655 vstoupil ke kapucínům a obdržel jméno Serafín. Dcera Kateřina Juliana se provdala (1636) za Adama Dejma ze Stříteže. Podrobněji viz MAŠEK, P.: *Modrá krev*, s. 308; SEDLÁČEK, A.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1006–1008; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1285–1287.

²⁰ ERTL, V.: *Úvod*, s. VIII–IX; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 115; SEDLÁČEK, A.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1006; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1285–1286.

²¹ Hrobka Václava Vratislava z Mitrovic bývá často zaměňována s honosným hrobem vzdáleného příbuzného Jana Václava Vratislava z Mitrovic (1670–1712), nejvyššího kancléře Království českého a velkopřevora johanitů v kostele svatého Jakuba Většího v Praze na Starém Městě (viz příloha č. 2). Mramorový náhrobek s pyramidálním nástavcem Jana Václava Vratislava z Mitrovic je významnou prací Johanna Bernharda Fischera z Erlachu (1656–1723) a Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa (1688–1731). Detailní popis náhrobků a kostela ve Starém Kníně přináší PODLAHA, Antonín: *Starý Knín – Kostel sv. Františka Serafinského*. In: HLÁVKA, Josef (ed.): *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století*. XIII. díl. Politický okres příbramský. Praha 1901, s. 45–52.

²² BEJBLÍK, A.: *Poznámka životopisná*, s. 152; ERTL, V.: *Úvod*, s. IX; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze*, s. 115.

2. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic

Okruh osobních zážitků a Vratislavův nesporný pozorovací talent – pamatoval si jak dramatické okamžiky z vězení a zoufalou situaci bez reálné vyhlídky na vysvobození, tak i zdánlivě nepodstatné detaily z cesty a pobytu v Konstantinopoli – určil podobu *Příhod*.²³

Literárně ztvárněné zážitky z diplomatické cesty k tureckému sultánovi zůstaly za autora života pouze v rukopisu. V roce 1727 se spisovatelův vnuk Václav Hynek Vratislav z Mitrovic²⁴ pokusil vydat poprvé dílo tiskem.²⁵ Přestože k plánovanému vydání nakonec nedošlo (spis vyšel zásluhou Františka Martina Pelcla až o padesát let později v roce 1777), zanechal ve znění *Příhod* nesmazatelnou stopu. Rukopis rozdělil do čtyř částí (knih) a opatřil obsáhlou předmluvou,²⁶ v níž vyzdvihuje skutky a práci svého děda, nepříznivými událostmi odůvodňuje pozdní vydání knihy, přesvědčuje o její hodnověrnosti a snaží se získat přízeň čtenáře.²⁷

Knih první, v kteréž se obsahuje výjezd císařského poselství z města Vídně až do Konstantinopole tvoří asi čtvrtinu cestopisu a svým pojetím se podstatně odlišuje od zbývajících částí. Má téměř deníkový charakter – většina dní je podrobně zachycena s udáním data a přesného denního programu. Vypravování začíná odjezdem diplomatické delegace z Vídně 1. října 1591,²⁸ pokračuje líčením cesty na lodích po Dunaji až do Bělehradu a odtud po souši do Konstantinopole. Průběh putování vhodně doplňuje charakteristika okolní krajiny, měst či vesnic. Autor si rovněž všímá tamních zámků, pevností, budov (turecké lázně, hospody, špitály,

²³ PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 74; NEDVĚDOVÁ, M.: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*, s. 11.

²⁴ Hrabě Václav Hynek Vratislav z Mitrovic (1645–1727) byl komořím a hejtmanem plzeňského kraje, radou komorního a dvorního soudu a tajným radou. Viz SEDLÁČEK, A.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1006; SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*, s. 1286.

²⁵ Jednotlivým rukopisům, vydáním a překladům *Příhod* bude podrobně věnována následující kapitola.

²⁶ Václav Hynek sám v předmluvě uvádí: „Já to celé popsání jsem na čtyry knihy rozvrhl: v první se jedná o cestě z Vídně až do Konstantinopole, v druhé o věcech některých tam spatřených a bytu v témž městě, v třetí o zajetí a žaláři celého císařského poselství, v čtvrté o vysvobození z téhož zajetí a vězení a do vlasti naší navrácení...“ VRATISLAV Z MITROVIC, Václav Hynek: *K laskavému čtenáři*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976, s. 15–16.

²⁷ PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 9; POSPÍCHAL, Karel: *Typologické srovnání cestopisů Václava Vratislava z Mitrovic a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic*. In: MOLDANOVÁ, Dobrava (ed.): *Cesty a cestování v jazyce a literatuře: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994. Ústí nad Labem 1995*, s. 85–86.

²⁸ K problematice odjezdu více viz pozn. č. 61.

mešity, křesťanské kostely) a zaznamenává odlišné realie tureckého života, jež často srovnává se zvyky a chováním křesťanů.²⁹

Kniha druhá o bytu císařského poselství v Konstantinopoli seznamuje čtenáře s pobytem poselstva v hlavním městě Osmanské říše, audiencí u sultána a vším, co s tím souviselo. V této části mizí chronologické zachycení jednotlivých dnů a zprávy nabývají spíše charakteru reportáže – i zde (stejně jako ve všech ostatních částech) je opět kladen důraz na osobní prožitek autora. Prostřednictvím drobných exkurzů můžeme nahlédnout do každodenního života císařské legace i turecké společnosti – Vratislav přibližuje tureckou zábavu, zvyky a pověry, péči o zvířata, či turecké ženy. Stranou nezůstává ani poutavý obraz Konstantinopole s vyčerpávajícím popisem chrámu svaté Sofie, zbytků památek z dob antického Říma nebo palácových koníren a zahrad. Veškeré dění se postupně soustřeďuje na složitou diplomatickou situaci, přípravy na novou válku a s tím související výzvědnou činnost orátora Krekvice, po jejímž odhalení byla celá družina uvržena do žaláře.³⁰

Kniha třetí o zajetí a žaláři celého poselství našeho zaujímá bezmála polovinu celého díla. Vyprávění o krutém pobytu v přístavním vězení, na galejích a v Černé věži se vyznačuje výraznou memoárovou formou. Mladý spisovatel popisuje prožité příkoří poutavě a bezprostředně – připomíná krutost, utrpení, smrtelný strach, nekonečnou touhu po svobodě a domově, ale také soucit, solidaritu nebo pomoc ziskuchtivého velitele.³¹

Kniha čtvrtá o našem z vězení propuštění a do vlasti navrácení je rozsahově ze všech částí nejkratší a představuje jakýsi stručný dovětek spisu.³² Zachycuje propuštění členů poselstva z vězení a jejich cestu, která se podobá více útěku než návratu z vytožené krajiny, zpět do vlasti.³³

Vratislav se stejnou bezprostředností, s jakou popisuje život v Černé věži, pokusy o vysvobození a útěky, líčí i audiencí u sultána, hostiny, chuti jídel a nápojů, strach z výprasku či odhalené tváře tureckých žen. Tato bezprostřednost je pak

²⁹ PETRŮ, E.: *Staročeský cestopis*, s. 241; POSPÍCHAL, K.: *Typologické srovnání*, s. 86; VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976, s. 17–61.

³⁰ PETRŮ, E.: *Staročeský cestopis*, s. 241; POSPÍCHAL, K.: *Typologické srovnání*, s. 86; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 62–108.

³¹ PETRŮ, E.: *Staročeský cestopis*, s. 241; PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 76; POSPÍCHAL, K.: *Typologické srovnání*, s. 86; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 109–167.

³² Kvantitativní zastoupení jednotlivých knih uvádí PETRŮ, E.: *Staročeský cestopis*, s. 241.

³³ PETRŮ, E.: *Staročeský cestopis*, s. 241; PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 76; POSPÍCHAL, K.: *Typologické srovnání*, s. 86; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 168–195.

hlavním znakem autorova vypravěčského umění. Do určité míry se to odráží i v jazyce, v němž se vedle humanistických period (složitých a dlouhých souvětí) objevuje velké množství cizích slov (především německých a latinských), lidových úsloví a dobových přirovnání. Text není, jak bývá často u renesančních děl zvykem, zatížen dlouhými pasážemi naučného charakteru – hlavní proud děje naopak ožívují nejrůznější příhody polobeletristického rázu čerpané z vlastních zážitků (vyprávění o poturčení Nicolaa de Bello, o hodinách věnovaných beglerbegovi, o tom, jak mohl být zajat piráty, jak se opil a byl potrestán), případně převzaté z doslechu (vyprávění o osudech Sinana paši a Ferhata paši, vyprávění o útěku vězňů z Černé věže, dramatický příběh o dvou nešťastných milencích).³⁴ Vratislav se při líčení nikde neopakuje, nikdy se nevrací k již vyjádřené myšlence, ale podává stručně a výstižně jednotlivé informace a stejně tak rychle přechází k tomu, co chce říci dále. Prostý, až téměř lidový způsob vypravování činí z *Příhod* nanejvýše čtivé dílo, což byl patrně také jeden z důvodů, proč ho František Martin Pelcl zařadil v sedmdesátých letech 18. století na úvod zamýšlené edice knih ze starší české literatury. Nesporně nejdůležitější důvod k vydání *Příhod* představoval pro Pelcla vyzrálý český jazyk ze sklonku 16. století, jehož prostřednictvím chtěl dokázat vyspělost a svébytné postavení češtiny mezi etablovanými evropskými jazyky.³⁵

Poté, co byl stručně nastíněn obsah a obecná charakteristika Vratislavova spisu,³⁶ je třeba zaměřit pozornost na podrobný, avšak pro další výklad nezbytný rozbor nejdůležitějších reálií, které jsou s *Příhodami* bezprostředně spjaty.

³⁴ Vratislav se v případě zpráv převzatých z doslechu často odvolává na zdroj svých informací – vyprávění o osudech Ferhata paši slyšel od odstupujícího vyslance dr. Bartoloměje Petze, o útěku vězňů z Černé věže slyšel od čtyř vězňů, kteří byli chyceni na útěku. Srov. PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 77; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 64–65 a 136–141.

³⁵ BEJBLÍK, Alois: *Doslov*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 154–159; ERTL, V.: *Úvod*, s. XXXI–XXXIII; PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 77; POSPÍCHAL, K.: *Typologické srovnání*, s. 86.

³⁶ Žánrová nevyhraněnost Vratislavových *Příhod* může vyvolávat jisté rozpaky ve chvíli, kdy si položíme otázku, zdali jsou skutečným cestopisem, popřípadě jaký typ cestopisu představují. Jelikož je to otázka pro genologii a jiné literárněvědné disciplíny – veškerá literatura relevantní pro náš výzkum zařazuje dílo mezi cestopisy – shrneme tuto problematiku závěrem Aloise Bejblíka a Eduarda Petrů. Alois Bejblík se přiklání k názoru, že tradiční řazení *Příhod* mezi cestopisy je správné, a domnívá se, že autor „...hleděl na vlastní oči poznat památnosti měst, jimiž cestou projížděl, vkládal do cestopisu všeobecné úvahy o jídle, odívání, mravech, náboženství, o úrodnosti jednotlivých krajů, o právních a vojenských poměrech, přesně tak, jak to vyžadovala šablona vzdělaněcky ustrojeného cestopisu. V souladu s touž šablonou pochytil četné obraty nesnadné cizí řeči (a umně se jimi v dílku blýskal), všiml si památek ze starých římských časů a tu a tam proložil vyprávění nějakým přirovnáním z řecké či římské mytologie. Nutno však toto zjištění ihned omezit: vzpomenuť renesanční aspekty cestopisu jsou v *Příhodách* zastoupeny s mírou, nepřerůstají v hybridní učenost

2.1 Příhody – rukopisy, vydání, překlady

Osudy Krekvicovy výpravy do Konstantinopole (1591–1596) současně zaznamenali dva její členové: česky Václav Vratislav z Mitrovic a německy Fridrich Seidel (1568–1637). Seidelova kniha vyšla nejprve roku 1711 ve Zhořelci pod názvem *Denckwürdige Gesandtschafft an die Ottomannische Pforte, Welche ehmahls auf Röm. Kays. Maj. Rudolphi II. Hohen Befehl Herr Fridrich von Krekwitz, Sr. Maj. Reichs- Hof- Rath, verrichtet: Nebst ausführlichem Berichte, was hierbey so wohl mit dem Herrn Oratore selbst, als denen Seinigen vorgelauffen*³⁷ a poté roku 1733 v Lipsku pod jménem *Friedrich Seidels Merckwürdige Reise-Beschreibung, aus Teutschland, Wien, Oesterreich, Ungern, Türckey biß Constantinopel, an die Ottomanische Pforte: Wegen Vieler sonderbahren Begebenheiten, Grausamkeiten und andern unglücklichen Merckwürdigkeiten dem Drucke überlassen*.³⁸ Pojmenování příliš nevystihuje obsah práce – autor nepopisuje průběh putování, ale vypráví o příhodách z cesty, zajetí poselstva a osvobození, což odpovídá zhruba posledním třem knihám *Příhod*.³⁹

Původní Vratislavovo znění z roku 1599 je dnes nezvěstné, dílo se tak dochovalo zásluhou několika pozdějších přepisů. Jsou známy čtyři a lze je rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří opis foliového formátu uchovávaný v Národním muzeu se jménem *Peregrinatio Constantinopolim cum legato caesareo Venceslao Vratislav de Mitrovic* a opis osmerkového formátu z pražského Klementina nazvaný *Czesta do Constantinopoli etc. z Prahy*.⁴⁰ Oba jsou nedatované, vycházejí z téhož zdroje a představují text, který se téměř doslovně shoduje s vydáním Františka Martina Pelcla, jenž se opíral o opis pořízený roku 1727 autorovým vnukem

anebo těžkopádné mentorování.“ Eduard Petru k tomu dodává: „...Mitrovic téměř v polovině díla... opouští postup cestopisné literatury a vypráví své vzpomínky na vězení, které mají charakter memoárové literatury. Mitrovicovy *Příhody* tak naznačují směr spojení cestopisu s memoárovou literaturou, jehož výrazný doklad najdeme až po Bílé hoře u Jindřicha Hýzrla z Chodů...“ Srov. BEJBLÍK, A.: *Doslov*, s. 156; PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 77–80.

³⁷ Dostupné online na <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0003/bsb00034163/images/index.html> [cit. 2. 4. 2013].

³⁸ Václav Ertl označuje vydání z roku 1711 chybným jménem *Merkwürdige Reise-Beschreibung aus Teutschland, Wien, Oesterreich, Ungarn, Türckey biss Constantinopel an die Ottomanische Pforte*. Dále tvrdí, že druhé vydání vyšlo v Lipsku roku 1733, což není pravda, druhé vydání vyšlo ve Zhořelci pod stejným názvem v roce 1721. Srov. ERTL, V.: *Úvod*, s. XVI. Edice z roku 1733 se liší od vydání z let 1711 a 1721 pouze pozměněným titulem, jinak jde o naprosto shodné dílo.

³⁹ ERTL, V.: *Úvod*, s. XV–XVI.

⁴⁰ Klementinský rukopis byl roku 1745 v majetku kláštera augustiniánů u sv. Václava v Praze na Novém Městě, jak uvádí latinský přípis v knize.

Václavem Hynkem Vratislavem z Mitrovic. Druhou skupinu tvoří opis osmerkového formátu z roku 1679 uložený v Národním muzeu s titulem *Historia o slavném legátství i o smutné a přežalostné tragedii, domů navrácení některých osob křesťanských a to převzáctných pánův z turecké země, jak jsou se nebohé, zarmoucené lidé měli a kteří tam zůstali, dáleji se vyrozumívá – přepsána ode mně Matěje Bernarta Budínského léta Páně 1679 dne 24. Februarii* s opisem téhož formátu z křižovnické knihovny v Praze s podobným nadpisem *Historia o slavném legátství i o smutné a přežalostné tragedii, domů navrácení některých osob křesťanských a to převzáctných pánův z turecké země, jak jsou se nebohé, zarmoucené lidé měli a kteří tam zůstali, dáleji se vyrozumívá – přepsána ode mně Jakuba Paukhera, léta Páně 1686 dne 6. Februarii.*⁴¹ Tyto dva rukopisy značně krátí cestopisné partie, řadu popisů vypouštějí nebo přemísťují a doplňují text novými opisovačskými úvahami – lze je tedy považovat za neautentické.⁴² F. M. Pelcl znal ještě dva jiné rukopisy chované na zámku v Dírně: jeden považoval za Vratislavův vlastnoruční zápis a druhý byl opisem z roku 1727.⁴³ Oba se však ztratily, proto nejautentičtější znění *Příhod* představuje Pelcovo vydání a dva nedatované opisy.⁴⁴

Poprvé cestopis vyšel roku 1777 zásluhou F. M. Pelcla pod názvem *Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic, které on v tureckém hlavním městě Konstantynopoli viděl, v zajetí svém skusil a po šťastném do vlasti navrácení sám léta Páně 1599 sepsal; nyní pak František Martin Pelzel na světlo vydal.*⁴⁵ Památná je zejména plamenná předmluva k tomuto vydání na obranu českého jazyka, jeden z prvních vlasteneckých projevů na počátku národního obrození. Vzhledem k účelu knihy nahradil Pelcl slova cizího původu českými výrazy a upravil slovosled některých vět tak, aby dávaly větší smysl a mohly se plynuleji číst. Druhé vydání

⁴¹ Na desce opisu z roku 1686 je připsáno: „Tato knížka jest mně darována od slovutného muže, pana Samuele Košiny, souseda a spolu radního královského města Brodu Českého na památku, jakožto pana švakra a kmotra mého milého, v létu Páně 1698 při svatym Václavě. Jakub Marle, měšťan královského Nového Města Prahy.“

⁴² Na jednom z neautentických opisů je pravděpodobně založen anonymní německý překlad vydaný roku 1787 v Lipsku.

⁴³ Pelcl k tomu sám dodává: „Co se pak knihy dotýče, vychází se v manuskriptu sem i tam, jakž jsem ji u sv. Václava na Novém Městě, i také u Křižovníkův s červenou hvězdou pod mostem viděl. Mně pak dvojí manuskript z knihárny Jeho Excellenci pána hraběte Františka Adama Vratislava z Mitrovic dodán byl. Jeden velmi starý a mám za to, že jest vlastní rukou skládatele psán; druhý pak léta 1727 k vytisknutí již přistojen.“ Srov. PELCL, F. M.: *Předmluva k laskavému čtenáři*, s. 12.

⁴⁴ BEJBLÍK, Alois: *Poznámka textová*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 152; ERTL, V.: *Úvod*, s. XV–XVII.

⁴⁵ Pelcovo vydání zdobí rytina zachycující Václava Vratislava s kaplanem ve vězení.

zajistil roku 1807 Václav Matěj Kramerius, jenž celkem věrně zachovává Pelclovu variantu. V roce 1855 následoval náklad Jana Václava Rozuma s nadpisem *Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*.⁴⁶ J. V. Rozum se sice držel prvního vydání, avšak znění jazykově i větně modernizoval (zčešťoval), což mělo negativní vliv na věrnost textu. Obliba, s níž se dílo neustále setkávalo, vedla roku 1874 Františka Bartoše k opětovnému vydání.⁴⁷ Václav Ertl provedl podrobné srovnání původních dvou nedatovaných opisů (prvá skupina viz výše), na jehož základě vydal v letech 1906, 1927 a 1937 nové znění pojmenované *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Ertl zbavil vyprávění nesrozumitelností, rozluštil cizí slova tureckého původu a ve snaze zachovat autenticitu spisu v něm ponechal i nečeské výrazy. Vydání Jiřího Daňhelky z roku 1950 vychází z klementinského rukopisu obohaceného o Pelclovu předmluvu a mimo drobné jazykové úpravy (nahrazení -au- správnějším -ou- a úprav přechodníkových vazeb) respektuje jeho podobu. Milada Nedvěďová se opírala o klementinský opis i Pelclovo vydání, u nichž opravila rukopisné podání zřetelně porušených míst a v duchu Ertla vyrovnala jazykové kolísání v jevech, které charakterizují více 18. století, tedy dobu vzniku opisu Václava Hynka, než konec 16. století, kdy autor napsal své dílo. Tímto složitým a od předchozí praxe odlišným postupem se podařilo nejen po věcné stránce zachovat původní podobu Vratislavova cestopisu, ale také se mu přiblížit, pokud jde o jazyk své doby. Vydání Milady Nedvěďové vyšlo pod jednoduchým názvem *Příhody* roku 1976. Naopak náklad Aloise Bejblíka z roku 1977 znovu navazuje na Ertla a zbavuje text opisovačských chyb, hovorových a nespisovných výrazů.⁴⁸

Oblíbenost a čtivost *Příhod* dokládá nejen jedenáct českých vydání, nýbrž i dlouhá řada cizojazyčných překladů. Německý anonymní překlad vyšel roku 1787 v Lipsku pod jménem *Des Freyherrn von Wratislaw merkwürdige Gesandtschaftsreise von Wien nach Konstantinopel: So gut als aus dem Englischen übersetzt*.⁴⁹ Za původce překladu bývá někdy pokládán sám F. M. Pelcl,

⁴⁶ J. V. Rozum vydal také druhé nezměněné vydání bez udání roku přejmenované na *Příhody hraběte Václava Vratislava z Mitrovic na cestě do Cařihradu konané*.

⁴⁷ Bartošův náklad je nezměněným otiskem Rozumova vydání z roku 1855.

⁴⁸ BEJBLÍK, A.: *Poznámka textová*, s. 152–153; DAÑHELKA, J.: *Doslov*, s. 201–202; ERTL, V.: *Úvod*, s. XVIII–XIX; KUNSKÝ, J.: *Čeští cestovatelé*, s. 161–162; NEDVĚDOVÁ, Milada: *Ediční poznámka*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976, s. 217.

⁴⁹ Digitalizovaný svazek online na <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/20434/1/0/cache.off> [cit. 2. 4. 2013].

ale vzhledem k volnosti translace, mnoha dodatkům i zkomolení místních jmen je to málo pravděpodobné. Anglický překlad Alberta Henryho Wratislawa⁵⁰ s titulem *The adventures of baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz: what he saw in the Turkish metropolis, Constantinople; experienced in his captivity; and after his happy return to his country, committed to writing in the year of our Lord 1599* vyšel v Londýně roku 1862.⁵¹ Wratislaw překládal podle Krameriova nákladu a doplnil knihu zajímavou předmluvou. Ruské znění Konstantina Petroviče Pobědonosceva vyšlo v Petrohradu roku 1877 (podruhé roku 1905 ve prospěch raněných rusko-japonské války) pod názvem *Priključenija češskago dvorjanina Vratislava v Konstantinopolě i v tažkoj nevolě u Turok*. Část pasáží popisujících Bělehrad a Srbsko publikoval v srbštině Čedo Mijalović ve svém článku *Pre trista godina*. Bulharský překlad *Příhod* vztahujících se k Bulharsku vyšel ve *Sborníku za narodni umotvorenija*.⁵²

2.2 Historické pozadí vzniku Příhod

Na počátku diplomatických vztahů mezi Osmanskou říší a habsburskou monarchií stála mírová smlouva z roku 1547, na jejímž základě musel císař Ferdinand I. odvádět roční tribut 30 000 dukátů. V roce 1568 byl na osm let uzavřen mezi císařem Maxmiliánem II. a sultánem Selimem II. nový (tzv. drinopolský) mír, který znamenal vzájemné uznání statu quo. Smlouva sice nebyla striktně dodržována – zejména v pohraničí docházelo k loupeživým výpadům jednotlivých tureckých pašů, na což dopláceli habsburští poddaní majetkem a často i vlastními životy – ale ani pro jednu stranu nepředstavovaly tyto drobné epizody pádný důvod k přerušení příměří a rozpoutání nové války.⁵³

⁵⁰ Alois Bejblík chybně považuje Alberta Henryho Wratislawa za vzdáleného příbuzného Václava Vratislava z Mitrovic. Ve skutečnosti se příbuzenské svazky mezi oběma rodinami neprokázaly. Albert Henry Wratislaw (1822–1892), anglikánský kněz a pedagog, byl významným propagátorem české literatury v Anglii – vydal řadu literárních a historických studií a překladů české literatury (Královédvorský rukopis, monografie o Janu Husovi, Janu Žižkovi, Janu z Jenštejna, Janu Nepomuckém). Podrobně viz MAŠEK, P.: *Modrá krev*, s. 308.

⁵¹ Dostupné online na <http://archive.org/stream/adventuresbaron00vratgoog#page/n6/mode/2up> [cit. 2. 4. 2013].

⁵² BEJBLÍK, A.: *Poznámka textová*, s. 152–153; ERTL, V.: *Úvod*, s. XIX–XX.

⁵³ BEJBLÍK, Alois: *Poznámka dějepisná*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 148–149; JANÁČEK, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, s. 311; RATAJ, T.: *Císařská poselstva*, s. 7–8; RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, s. 28.

Osmanská říše neměla dostatek sil k systematickému konfliktu s křesťany ve střední a jihovýchodní Evropě, protože vstoupila v roce 1577 do vleklé války s Persií, kam soustředila většinu vojenského potenciálu. Bojů probíhajících na Středním východě obratně využili Habsburkové, kteří s pomocí úplatků, tributů a prodlužování smluv⁵⁴ zajistili na celých čtyřicet let zachování míru.⁵⁵

Okolnosti se radikálně změnily až v roce 1590, kdy skončila turecko-perská válka a hrozba agrese proti Uhrám nabyla reálných rysů. Císař Rudolf II. hodlal zachovat příměří za každou cenu, a proto musel stálý vyslanec v Konstantinopoli dr. Bartoloměj Petz⁵⁶ s dalšími diplomaty vyvinout značné úsilí, aby dosáhl nového prodloužení mírové smlouvy. To se nakonec podařilo 29. listopadu 1590, ale Vysoká Porta si vedle obvyklého tributu 30 000 dukátů vymínila ještě zvláštní dar sestávající z uměleckých skvostů (nádoby z ryzího zlata nebo pozlaceného stříbra, mísy, koflíky, umyvadla, konvice, láhve, poháry či stolní hodiny).⁵⁷ Uzavřené příměří mělo vstoupit v platnost počátkem roku 1592.⁵⁸

Roku 1591 odvolal císař z Konstantinopole dosavadního vyslance dr. Petze a novým orátorem jmenoval Fridricha Krekvice,⁵⁹ jenž stanul v čele více než šedesátičlenné delegace⁶⁰ vypravené s ohlášeným darem ke dvoru tureckého sultána

⁵⁴ Osmiletý mír uzavřený s Turky roku 1568 byl prodloužen o dalších osm let ještě za vlády císaře Maxmiliána II. v roce 1575 smlouvou s novým sultánem Muradem III. Za císaře Rudolfa II. došlo poté v letech 1577 a 1584 k dalšímu prodloužení dohod – pokaždé na osm let. Podrobněji k tomu viz ERTL, V.: *Úvod*, s. IX; RATAJ, T.: *Císařská poselstva*, s. 7–8.

⁵⁵ JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 312.

⁵⁶ Bartoloměj Petz, doktor práv z tyrolského Sulzu, zastával úřad císařského legáta v Konstantinopoli v letech 1587–1591. V 16. století šlo o jediného nešlechtického vyslance dědičných habsburských zemí a Svaté říše římské.

⁵⁷ Roční příjmy císaře Rudolfa II. činily okolo 450 000 tolarů, z toho asi 100 000 tolarů plynulo jako poplatek Turkům a na platy vyslanců. Připočteme-li k tomu náklady na vydržování armády a udržování pohraničních pevností, dostaneme celkovou sumu přesahující jeden a půl milionu tolarů ročně. Největší část výdajů platily jednotlivé země monarchie: Štýrsko, Korutany, Kraňsko přispívaly na posádky na slovinských a chorvatských hranicích; Horní a Dolní Rakousy platily posádky na hranici od Blatenského jezera po Dunaj; země Koruny české financovaly posádky v oblasti slovenských horních měst a z prostředků slezské komory se přispívalo na vydržování posádek ve východní části Horních Uher. Srov. BEJBLÍK, A.: *Doslov*, s. 158; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 312.

⁵⁸ BEJBLÍK, A.: *Poznámka dějepisná*, s. 149; ERTL, V.: *Úvod*, s. IX–X; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 311–313.

⁵⁹ Fridrich Krekvic pocházel z lužické šlechtické rodiny zdomácnělé v Čechách, Rakousku i Uhrách. Díky svým schopnostem se stal nejprve císařským dvorním radou a poté stálým císařským vyslancem v Konstantinopoli.

⁶⁰ Delegaci tvořili: pan Fridrich Krekvic – vyslanec; pan Andreas Hoffman; pan Georg Leopold von Landau; pan Kašpar Krekvic – vyslancův bratr; pan Albrecht von Thurn; pan Fridrich Malovec; pan Gebhart Welcer; pan Hons Fridrich von Oberheim; pan Kašpar von Hohenfürst; pan Hendrych Šveinic; pan Smil Zahrádecký; pan Franc Jurkovic; Conradus Praetorius – doktor medicíny; pan Hons

Murada III. Poselstvo vyjelo z Vídně 1. října 1591⁶¹ po audienci u rakouského místodržitele, arciknížete Arnošta. Plulo po Dunaji až do Bělehradu, odkud dále pokračovalo na koních a vozech po staré římské silnici přes Niš, Sofii, Plovdiv, Edirne do Konstantinopole, kam dorazilo po padesáti devíti⁶² dnech cesty 28. listopadu 1591.⁶³

Pertolt; pan Hons Selcer; pan Hons Kappl von Burghauzen; pan Vilím Vratský; pan Hons Raichart von Štampach; pan Georg Raiter; Ladislaus Mörthen – hofmistr (později se poturčil); Bernard Schachner – štolmistr; Johannes z Vinoře – kaplan; Gabriel Haan – sekretář; Hans Khandlberger – podsekretář; Eustachius von Pronkch, Georg Lašota – panští dvořani; Adam Wolf, Jan Malovec, Max Raindler, Zikmund Fink, Melichar Krekvic – komorníci; Hans Bernard Perlinger, Václav Vratislav, Štefan Lang, Baltazar von Kopet – pážata; Kašpar Malík – tlumočník; Paul Kercemandt – kredencer; Lukáš Meminger – nákupčí; Hendrych Jon – spižírník; Šebestian Hausník – číšník; Fridrich Seidel – lékárník; Krištof Has – barvíř; Blažej Cirenthaler – zlatník a hodinář; Michal Fišer – malíř; Krištof Varazda – uherský krejčí; Hons Eder – stříbrník; Daniel Rajský – kapelní služebník; Krištof N. – přední kuchař; Lorenc Šmid – paštikář; Hons Tynkl, Filip Pekstein, Jakub Brenk – kuchaři; Izák Czoth, Hons Holpach, Hans Pokh – maštalíři; Kylian Bernssekl – kovář; Krištof Cikán – panský kočí; Hans Bornamiša, Petr Webr, Januš Krabat, Hons Reich a další čeládka. Členem poselstva byl rovněž Vlach Nicolao de Bello, jenž se poturčil 10. října 1591 a služebník pana Hoffmana s kočím, kteří se utopili v řece Nišavě 1. listopadu 1591. Srov. VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 25, 44, 72–73. Legace se svojí strukturou podobala předchozímu poselstvu dr. Bartoloměje Petze, v němž bylo 46 lidí a mezi nimi i tři hudebníci.

⁶¹ Kolem data odjezdu panuje v jednotlivých vydáních *Příhod* řada nejasností. Vydání Václava Ertla z let 1906, 1927 a 1937 uvádí sice 1. říjen 1591 jako datum odjezdu, ale v následujícím vyprávění se poněkud nelogicky hovoří o září. Naproti tomu vydání Jiřího Daňhelky z roku 1950 a edice Milady Nedvědové z roku 1976 posouvá odjezd již na 1. září 1591. Náklad Aloise Bejblíka z roku 1977 klade zahájení cesty znovu k 1. říjnu 1591, přičemž upravuje i ostatní pasáže, v nichž je zmiňováno září. Pomíneme-li dobu odjezdu, pak se ve všech vydáních *Příhod*, až na posledně jmenované, mluví o září pouze do devátého dne cesty (tj. do 9. září) a od desátého dne je zmiňován říjen resp. jeho latinská podoba – octobris. Jediným správným datem odjezdu je tedy 1. říjen 1591, ke kterému se přiklání i ostatní odborná literatura. Chybnou interpretaci je nutno přičíst na vrub překladatelských či opisovačských chyb.

⁶² Václav Ertl uvádí, že legace dojela do Konstantinopole po 55 dnech cesty, což je zavádějící údaj (období od 1. října do 28. listopadu zahrnuje celkem 59 dnů). Později od něho chybnou informaci převzal i Josef Janáček. Viz ERTL, V.: *Úvod*, s. XI; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 313–314. Odečteme-li od 59 dnů strávených na cestě 18 dnů odpočinku, dostaneme 41 dnů, během nichž urazili cestu. Na tehdejší poměry jde o poměrně krátkou dobu – například poselstvo Heřmana Černína z Chudenic potřebovalo v roce 1616 ke zdolání stejné cesty 48 dnů.

⁶³ Z Vídně pluli po Dunaji do Bělehradu skrze Višemund (Fischamend), Komárno, Ostřehov (Ostřihom – zde začínalo turecké území), Vyšehradský zámek (Visegrád), Maroč (Nagymaros), Vacov (Vác), Budín (Budapešť), Malou a Velkou Pakšu (Paks), Tolmu (Tolnu), Seremian (Szeremle), Pericmartu (Zmajevac), Valpovar (Vukovar), Sodin (Sotin), Illou (Ilok), Panestru (Banoštor), Skervetu (Čerević), Petrovar (Petrovaradin), Karlovic (Sremski Karlovci), Tytel (Titel), Selemkem (Stari Slankamen). Z Bělehradu jeli poté po staré římské silnici přes Smederov (Smederevo), Isarluk (Grockou), Velkou Polanku (Smederevskou Palanku), Buděšín (Batočinu), Jagodnu (Jagodinu), Rašen (Ražanj), Nisu (Niš), Kuryčešme (Belu Palanku), Pirov, Čambrod (Dimitrovgrad), Belizu (Belicu), Sofii, Itšiman (Ihtiman), Janiku (Vetren), Filipopolis (Plovdiv), Papasli (Popovitsu), Usumšavas (Uzundzhovo), Harmandli (Harmanli), Adrianopol (Edirne), Hapsalu (Havsu), Eski Babu (Babaeski), Čurli (Çorlu), Selibrii (Silivri), Ponte grandu (Büyükkçekmece) a Ponte piccolo (Küçükçekmece). Srov. BEJBLÍK, Alois: *Identifikace míst, kterými procházelo císařské poselstvo cestou do Cařihradu*.

Krátce po příjezdu vykonal nový orátor s poselstvem audienci u sultána a několika předních bašů a dr. Petz se vydal se svými lidmi na zpáteční cestu do vlasti, kde po návratu otevřeně šířil názor, že se neodvratně schyluje k nové válce (naproti tomu Krekvic v Konstantinopoli dlouho nepřestával věřit, že se mu podaří přimět Turky k prodloužení příměří).⁶⁴

Sultán i vezírové dary s uspokojením přijali, následná jednání měla slibný průběh a vše nasvědčovalo tomu, že dojde k zachování míru a zlepšení vzájemných vztahů. Členové družiny využili volného času k poznávání Konstantinopole – navštívili chrám Boží Moudrosti, císařské konírny i palácové zahrady a prohlédli si zbytky památek z dob antického Říma (hippodrom, domy, lázně, kamenné sloupy). Stranou nezůstala ani hra na hudební nástroje, střelba z luku, lov nebo výlety do blízkého i dalekého okolí (Galata). Delegace žila vlastním, zdánlivě poklidným životem, takže nás nemohou překvapit ani následující Vratislavova slova: „A summou královské kratochvíle a všeho bez nedostatku jsme vesele asi rok užívali, tak že nám domů se nechtělo, nýbrž abychom takového veselého bez starosti bydla do smrti užívati mohli, sobě jsme vinšovali.“⁶⁵ Situace se však začala brzy komplikovat.

Sesazený velkovezír Sinan paša⁶⁶ – představitel militantních kruhů ve státní radě (divanu), zaujatý krajně nepřátelsky proti Habsburkům a jejich říši – dál podněcoval k válce a intrikoval proti císařskému poselstvu. V době, kdy už Krekvic začal tušit skutečné nebezpečí konfliktu, došlo k události, jež narušila dosavadní poměrně klidné vztahy mezi oběma zeměmi: Sinanovým přičiněním vpadl v červnu 1592 bosenský místodržitel Hasan paša do Chorvatska a po hrozném krveprolití dobyl pevnost Byhać, což vyvolalo bojovnou náladu na jinak umírněné habsburské straně.⁶⁷ Z iniciativy arciknížete Arnošta bylo v srpnu 1592 svoláno do Prahy jednání

In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: Příhody Václava Vratislava z Mitrovic. Praha 1977, s. 147–148; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 17–61.

⁶⁴ Srov. JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 314.

⁶⁵ VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 89–90.

⁶⁶ Sinan paša (1506–1596) byl od roku 1569 guvernérem v Egyptě, účastnil se dobývání Jemenu, v roce 1574 stál v čele tažení proti Tunisku a o šest let později proti Persii. Roku 1580 obdržel hodnost velkovezíra, avšak po drtivé porážce vojsk u Gori byl funkce zbaven. Poté zastával post guvernéra v Damašku a po velké vzpouře janičárů v roce 1589 se stal velkovezírem podruhé. Vzpouře janičárů v roce 1591 vedla k jeho opětovnému propuštění, ale díky další vzpouře v roce 1593 obdržel úřad velkovezíra potřetí. Více viz http://en.wikipedia.org/wiki/Sinan_pasha [cit. 11. 7. 2013].

⁶⁷ BEJBLÍK, A.: *Poznámka dějepisná*, s. 149; ERTL, V.: *Úvod*, s. XI–XII; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 314–315; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 102–105.

vysokých úředníků monarchie a to mělo rozhodnout, jestli může vláda přejít dobytí Byhaće mlčením, nebo zda má požadovat náhradu škod, vrácení pevnosti i záruky, že se podobné jednání nebude opakovat.⁶⁸ Většina zúčastněných byla sice nakloněna tomu, aby se ztráta Byhaće nepodceňovala, zároveň však nikdo k vypovězení války Turkům neradil.

Podstatně hůře vypadala celá situace v Konstantinopoli. V průběhu následujících měsíců proudili zajatí křesťané z Bihaće a širokého okolí na trh kolem vyslanecké rezidence, tzv. Německého domu,⁶⁹ a členové císařského poselstva museli přihlížet této potupné a zstrašující podívané.⁷⁰ Orátor i jeho lidé velmi rychle pochopili, že vypuknutí nového konfliktu v Uhrách je nevyhnutelné a že se sami dostali do krajně nebezpečné pozice, jelikož nebyl, díky uplynulým událostem, odeslán každoroční poplatek. Postavení poselstva navíc zkomplikovalo jeho nedokonalé spojení s nadřízenými vládními orgány (tajnou radou), takže většina rozhodnutí závisela na vyslancově vlastním uvážení, protože rady a pokyny z Prahy nebo Vídně přicházely se značným zpožděním.⁷¹

Krekvic ve snaze vyzvědět informace o tureckých záměrech podplatil sultánovy komorníky a jiné vysoce postavené dvorské hodnostáře. Získané zprávy potom posílal přes Benátky k císařskému dvoru do Prahy.⁷² To se brzy ukázalo jako osudová chyba. Hofmistr Ladislaus Mörthen, jenž o celé záležitosti věděl, byl z orátorova rozhodnutí uvržen do domácího vězení, protože se dopustil „hříchu

⁶⁸ JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 314.

⁶⁹ Císařská poselstva obývala v tzv. Německý dům (turecky Nemçi han) stojící na Konstantinově trhu v samém centru hlavního města. Na rozdíl od ostatních vyslanců, sídlících v odlehlejších čtvrtích, měl císařský legát na dosah ruky sultánův palác, chrám Boží Moudrosti i ostatní důležitá a památná místa – byl tak u zdroje informací, ale zároveň byl na očích tureckému dvoru. Prostorná čtvercová budova s dvorem a studnou uprostřed neposkytovala příliš pohodlí – orátor a urozenější členové legace užívali samostatné pokoje, kdežto ostatní obývali malé, temné a nevytápěné komůrky po třech. Více k tomu: RATAJ, T.: *Císařská poselstva*, s. 12. Sám Vratislav vzpomíná na budovu takto: „...byla čtverhranná, stavená ode zdi a olověným plechem pobitá. Hned jakž se do ní skrze velkou bránu vjíždí, jest čistý, dosti prostranný plac a po každé straně brány schody kamenné, kde se na pavlač, která vnitř vůkol a vůkol kamenná jest, jde. Dole jest kuchyně, vinné sklepy a marštale na 200 koní, nahoře na pavlači vůkol jsou světničky a komůrky s vlaskými komíny, velmi pohodlné; v těch na ulici pan orátor bydlel, a my každý po třech v těch dotčených komůrkách vedlé hodnosti a povolání osob rozlosování bydleli. Tu cokoliv ke dvoru od poselství jede, tudy jeti musí a tak velmi v příhodném místě týž náš lozument postaven byl, že všecko se z něho dobře spatřiti může, poněvadž na nejpřednější ulici, ke dvoru jedouc, jest.“ Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 57–58.

⁷⁰ Srov. VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 102–103. Podrobněji a přesněji rozebírá Vratislav všechny okolnosti v jediném dochovaném dopisu zaslaném do Čech, viz příloha č. 3.

⁷¹ JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 314–315.

⁷² Informace ze dvora vynášeli nejenom komorníci a vysocí dvorští hodnostáři, ale také sultánova matka, která posílala tajné zprávy z paláce do vyslanecké rezidence po blíže neznámé Židovce.

sodomského“⁷³ s jedním pážetem.⁷⁴ 13. listopadu využil Mörthen nepozornosti svých kolegů a z obavy před hrozícím trestem uprchl ven z rezidence a poturčil se.⁷⁵

Koncem ledna 1593 se Istivému Sinanovi podařilo rozpoutat vzpouru spahů a janičářů, kteří žádali vyplacení neuhrazeného žoldu, načež se znovu domohl velkovézírského úřadu. Bezprostředně po převzetí moci vyvolal novou vlnu intrik a nepřátelství proti habsburské monarchii, jejímž jediným cílem bylo vyprovokovat válku v Uhrách. Přestože se Krekvic s celým poselstvem zaručil za to, že bude včas dodán každoroční tribut (za tímto účelem vyslal do Vídně rychlého posla),⁷⁶ byli

⁷³ Ve vydání *Příhod* z roku 1906, 1927, 1937 a 1977 je uvedeno, že se hofmistr dopustil násilí na jednom pacholeti, kdežto v nákladu z roku 1950 a 1976 se hovoří o hříchu sodomském.

⁷⁴ Zaměříme se nyní na příhodu s hofmistrem podrobněji. Porovnáme-li text *Příhod* (viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 109–111) s dochovaným Vratislavovým dopisem (viz příloha č. 3), dostaneme se do jakési schizofrenní situace. Zatímco *Příhody* budí dojem, že se aféra odehrála na začátku roku 1593, a že se hofmistr po svém poturčení měl velice dobře, dopis klade událost k 13. listopadu 1592 a o Mörthenově osudu mluví zcela jinak. Detailně rozpracované vyprávění Fridricha Seidela nám však nabízí třetí, pravděpodobně nejpřesnější, popis celé záležitosti: „Zuvor und unterdessen ist auch allerley Wiederwärtigkeit in unserm Hause, unter dem Gesindlein, und des Herrn Oratoris Dienern entstanden; und ist sonderlich durch unsern Hoffmeister, mit Nahmen Ladislaus Mert von Altenburg [Vratislavův Ladislaus Mörthen, pozn. aut.], so sechs Jahr zu Rom studiret, etlicher Sprachen wohl kundig, und ein trefflicher Catholicus war, auch Fähndrich zu Wiehitsch gewesen, uns ein groß Ubel wiederfahren. Denn der böse Mensch sich zu einem Küchel-Buben gesellet, und mit ihm Sodomiterey getrieben. Als solches des Herren Oratoris Diener wahr genommen, ist er verklaget, und in seinem Zimmer vom Herrn Oratore verarrestiret worden; Der Küchel-Bube in Eisen und Ketten geschlagen, ward in einem finstern Zimmer besonders bewahrt. Als der Hoffmeister vermercket, daß es übel mit ihm hergehen würde, reißt er aus, springt aus dem Hause, und wischt nacht Galata, da er sich eine Zeitlang auffgehalten. Indem fährt der Herr Orator zu, schickt einen Cziaschen mit etlichen Janitscharen nach Galata, läst ihn mit Ketten binden, wiederum zur Hafft bringen: Da wird er aus Verzweiffung unterwegs zu einem Türcken, läßt sich zum Visir-Bassa bringen, der ihn loß giebt, und in einem Stall alsbald beschneiden läst. Was von solchem Ehrvergessenem Menschen uns mehr zugestanden, soll an seinem Ort gesaget werden. Denn die an Gott meineydig werden, wie solten die denen Menschen Liebe und Treue beweisen?“ Viz SEIDEL, Fridrich: *Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomannische Pforte, Welche ehmahls auf Röm. Kays. Maj. Rudolphi II. Hohen Befehl Herr Fridrich von Krekwitz, Sr. Maj. Reichs- Hof- Rath, verrichtet: Nebst ausführlichem Berichte, was hierbey so wohl mit dem Herrn Oratore selbst, als denen Seinigen vorgelauffen*. Görlitz 1711, s. 11–12. Jak je z výše uvedeného textu patrné, pravda leží někde uprostřed: aféra začala v listopadu 1592 a vyvrcholila až v průběhu května 1593 Mörthenovou výpovědí u Sinana (což dosvědčuje i Seidel v dalším líčení). Tato epizoda příkladným způsobem ilustruje problematiku subjektivního vnímání (a tím i memoárového a cestopisného žánru), jíž je možné shrnout starým příslovím „když dva dělají totéž, není to totéž“ (v případě memoárové literatury to platí dvojnásob: vlastní zkušenost autora ovlivňují nejrůznější vlivy – jeho věk, vzdělání, zájmy, sociální postavení, konfese, atd.) a naznačuje jeden z možných směrů dalšího bádání.

⁷⁵ BEJBLÍK, A.: *Poznámka dějepisná*, s. 149–150; ERTL, V.: *Úvod*, s. XII; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 105–110.

⁷⁶ Společně se zvláštním poslem odcestoval také Hans Bernard Perlinger, Jan Malovec a sekretář Gabriel Haan, jejichž úkolem bylo informovat císaře o dění v Osmanské říši a úmyslech Turků. Perlinger a Malovec se později zase vrátili a na místo Haana nastoupil Petr Buonhomo. Srov.: SEIDEL, F.: *Denkwürdige Gesandtschaft*, s. 18; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 105.

všichni na Sinanův příkaz internováni ve vyslanecké rezidenci a měli zakázanou veškerou komunikaci s okolím i s císařským dvorem.⁷⁷

Velkovezírovým dobovačným plánům nebyl nakloněn ani sultán a státní rada, ani okolnosti (Konstantinopol zachvátila morová epidemie, na níž v průběhu čtyř měsíců zemřelo téměř osmdesát tisíc lidí). To se však záhy změnilo.⁷⁸ Poturčený hofmistr Ladislaus Mörthen (obdržel jméno Ali beg), hnaný touhou po pomstě či osobním prospěchu, vyrazil Sinanovi vše o Krekvicových tajných protitureckých aktivitách. Nešťastnou náhodou pak byly při prohlídce Německého domu nalezeny kompromitující listiny, v nichž orátor (patrně ne dost obezřetnými slovy) informoval Rudolfa II. o rozpoložení v Turecku, plánovaných vojenských akcích a za strůjce nepřátelských poměrů nepokrytě označil Sinana.⁷⁹ Po odhalení Krekvicovy podvatné protistátní činnosti vydal sultán císařskou legaci na milost a nemilost velkovezírovi.⁸⁰

Napětí vyvrcholilo v červnu 1593 po nezdařeném pokusu Hasana paši dobýt pevnost Sisak v Chorvatsku, který skončil hanebnou porážkou Osmanů. Při obléhání padl jak bosenský místodržitel Hasan paša, tak bezmála 20 000 Turků a dva sultánovi synové.⁸¹ Tento neúspěch vyvolal v Konstantinopoli obrovskou vlnu

⁷⁷ Nedopatřením uvěznil s poselstvem ve vyslanecké rezidenci také Karla Zahrádeckého z Moravy, který se cestou z Benátek do Jeruzaléma zastavil v Konstantinopoli, aby si prohlédl město a opatřil věci na další cestu. Jeho další osud není zcela jasný – Fridrich Seidel zaměňuje Karla Zahrádeckého za Smila Zahrádeckého, jenž byl členem císařské legace, a Václav Vratislav hovoří pouze o Zahrádeckém. Viz SEIDEL, F.: *Denckwürdige Gesandtschaft*, s. 6–7 a 16; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 105 a 107.

⁷⁸ Vratislav k tomu dodává: „Z našeho domu umřelo jich též okolo šesti osob na morní nakažení, ačkoliv jsme na každý den všelijaká praeservativa [ochranné prostředky – léky, pozn. aut.] proti těmž nakažení užívali... Ty naše mrtvé dali jsme pochovati v Galatě městě, neb bylo nám dovoleno; toliko tři neb čtyry osoby s nimi šly, ostatek mniši, kteříž tam šest svých klášterův mají, katoličtí, františkáni, ceremonie vykonávali pohřební. A tak jedno smradem a tím puchem, druhé strachem více nežli polovice se nás rozstonalo.“ Podrobněji viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 108.

⁷⁹ Písemnosti byly uloženy na tajném místě pod podlahou orátorovy kanceláře v Německém domě. Jejich obsah, stejně jako místo uložení znal pouze Krekvic a sekretář – nejprve Gabriel Haan a poté Petr Buonhomo. Krekvic den před neočekávanou prohlídkou kontroloval obsah listin, a když shledal, že je vše v pořádku, přikázal Buonhomovi, aby je uklidil zpět do tajné skrýše. Sekretář ovšem spěchal za ostatními panskými služebníky, s nimiž hrál o peníze a dukáty, a listiny odložil do nejbližší skříně v kanceláři, kde byly druhý den náhodou nalezeny. Srov. VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 108 a 111–115.

⁸⁰ Sinan se císařskému poselstvu okamžitě pomstil: do Německého domu zakázal dodávat veškeré potraviny včetně chleba a vody a rezidenci osadil strážemi, aby nemohl nikdo proniknout ven nebo dovnitř. Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 114–115.

⁸¹ ERTL, V.: *Úvod*, s. XII; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 315.

nenávisti proti křesťanům, armáda i lidé volali po pomstě a žádali okamžité vyhlášení války.⁸²

Počátkem července vypověděl sultán válku habsburské říši a vrchním velitelem vojsk jmenoval velkovezíra Sinana. Všichni členové císařského poselstva byli na Sinanův rozkaz uvrženi do okovů, potupně vláčeni ulicemi města až na popraviště a poté vsazeni do špinavého a smrdutého vězení (bagno dell gran Turco neboli carcere di Sancto Paulo) při loděnicích v Konstantinopoli.⁸³ Po příchodu do vězení přikovali všechny těžkým řetězem do dvojic, aby nemohli utéct, a ponechali je – o vodě a dvou bochnících chleba denně – svému osudu.⁸⁴

Nejhůře ze všech zatčených dopadl vyslanec Krekvic, jenž byl obžalován ze zrady a špionáže a uvězněn v pevnosti Yedikule Hisar (Pevnost sedmi věží) na nejjihozápadnějším konci města a později vlečen v okovech za Sinanovou armádou až do Bělehradu,⁸⁵ kde 4. října 1593 nelidskému zacházení podlehl.⁸⁶ Orátorova smrt vyvolala v Praze značné pozdvižení a poselstvo, v jehož čele stál Popel z Lobkovic, bylo po těchto zprávách i s ohlášeným darem odvoláno.⁸⁷

⁸² Václav Vratislav k tomu dodává: „...[vojáci, pozn. aut.] po houfích a rotách se po městě procházeli i na koních jezdili, a když nás kterého v okně viděli, že nás stínati chtějí, ukazovali.“ Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 108.

⁸³ Císařský arsenál (loděnice) se nacházel v Peře (předměstí Konstantinopole sousedící s Galatou) a práce v něm vykonávali křesťanští zajatci chovaní v pověstném vězení bagno dell gran Turco. Vězení se skládalo ze tří identických staveb: v první budově byli uvězněni všichni, kteří ovládali nějaké řemeslo (tesaři, truhláři, kováři, provazníci, tkalci, zámečníci, bednáři) a mohli pracovat na stavbě lodí; ve druhé budově se nacházeli zajatci, jež neovládali žádné řemeslo (museli veslovat na galérách, lámat mramor a kámen, kopat příkopy nebo pracovat jako pomocní dělníci při nejrůznějších pracích); třetí budova sloužila jako špitál pro nemocné a staré vězně. Srov. ERTL, Václav: *Poznámky*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1937, s. 200–201; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 122–124.

⁸⁴ Od jiných vězňů se někteří členové poselstva naučili vyrábět turecké punčochy, rukavice a klobouky a za vydělané peníze si poté opatřili potraviny (mouku, olej, ocet, olivy, salát) na vaření různých kaší. Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 128–129.

⁸⁵ Společně s Krekvicem bylo do Bělehradu odvečeno dalších pět osob, jak uvádí Fridrich Seidel: „Als von Constantinopel sind nach Griechisch-Weissenburg geführt und in Thurn geworffen worden: † Friedrich von Kreckwitz [Fridrich Krekvic, pozn. aut.] bey dem sind gewesen Signor Pietro Buonhuomo [Buonhomo, pozn. aut.] – Secretarius; † Max Reindler [Max Raindler, pozn. aut.] – Cämmerling; Melchior Kreckwitz [Melichar Krekvic, pozn. aut.]; Hanß Bernhard von Bierlingen [Hans Bernard Perlinger, pozn. aut.]; Stephan M. [pravděpodobně se jedná o Štefana Langa, pozn. aut.] – Kammer-Jung.“ Srov. SEIDEL, F.: *Denckwürdige Gesandtschaft*, s. 33–34. V závorkách jsou uvedeny Vratislavovy varianty jmen – těch se ostatně držíme i v této práci, protože zjistit jejich správné znění není dnes, vzhledem k množství odlišných verzí (např. Václav Vratislav z Mitrovic – Václav Wratislav z Mitrowicz apod.), možné. Obě skupiny se pak opět shledaly až v Budíně v létě 1596 při návratu domů. Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 190–191.

⁸⁶ Srov. ERTL, V.: *Úvod*, s. XIII; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 316.

⁸⁷ Poselstvo s darem stihlo dojet pouze do Komárna. Viz ERTL, V.: *Úvod*, s. XIII.

Turecká kampaň na Balkáně začala až v září 1593, kdy už bylo na jakékoliv rozsáhlejší akce pozdě. Turci se stačili ještě zmocnit Stoličného Bělehradu (Székesfehérvár), Paloty, Veszprému a některých menších pevností, tím však pro ně tažení toho roku skončilo a Sinan se stáhl s hlavní částí armády do zimního tábora nedaleko Bělehradu.⁸⁸ Toho obratem využili císařští velitelé Ferenc Nádasdy, Miklós Pálffy z Erdődu, Jan Zrinský ze Serynu a Ferdinand Hardegg a u Stoličného Bělehradu porazili (3. listopadu 1593) budínského bašu. Císařské vojsko pobilo 12 000 Turků a ukořistilo 47 děl, ale Sinana k odvetným opatřením nevyprovokovalo.⁸⁹ Vše nasvědčovalo tomu, že se osmanská armáda připravuje k dalekosáhlejším útočným operacím v následujícím roce a její zimní nečinnost budila vážné obavy v celém křesťanském světě.⁹⁰

Vítězství křesťanů zhoršovala poměry uvězněných. Po porážce budínského baši ukovali zajaté členy Krekvicova poselstva k veslům na pověstné galéře (Galera di Pietra), kde zažívali nevýslovná muka. Zajatci veslovali v době bezvětrí, oblečení v plátěných spodcích, vystaveni přímému slunci, větru i ostatním klimatickým podmínkám, bez ohledu na to, zda je den, či noc. Při poklesu výkonnosti dostávali údery mokrým provazem přes záda. Strava se skládala pouze z chleba, piškotů a vody, takže si vězňové při krátkých pobytech v přístavu vydělávali tkaním rukavic a punčoch a za utržené peníze si kupovali potraviny a řecké víno.⁹¹

Rok 1594 začínal na uherském bojišti pro habsburskou armádu slibně – ze všech stran se ozývaly přísliby pomoci proti tureckým útokům, císařská armáda se neustále rozrůstala o nové oddíly a na setkání vysokých důstojníků v Komárně zazněly plány na velkou křesťanskou ofenzívu. Arcikníže Matyáš se poměrně snadno zmocnil pevnosti Novohradu (Nógrád) a zanedlouho začala část jeho sboru obléhat Budín (Buda) a Ostřihom (Esztergom). Úspěchy císařských vojsk korunovalo dobytí Sisaku (po odražení útoku Hasana paši znovu padl do tureckých rukou), Petrinje a jiných chorvatských pevností arciknížetem Maxmiliánem na jaře 1594.⁹²

⁸⁸ ERTL, V.: *Poznámky*, s. 200; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 318.

⁸⁹ ERTL, V.: *Poznámky*, s. 200.

⁹⁰ Na konci roku 1593 byla vedena jednání o sjednocení velení na frontě v Uhrách a o osobě vrchního velitele. Vyjednávání mělo zdlouhavý průběh a skončilo neuspokojivým kompromisem. Arcikníže Matyáš obdržel velení nad severním křídlem fronty v Horních Uhrách (jeho zástupcem byl jmenován markrabě Karel z Burgau), kdežto arcikníže Maxmilián se stal velitelem jižního křídla na hranicích Slovinska a Chorvatska. Srov. JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 318–319.

⁹¹ Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 132–136 a 141–142.

⁹² Podrobněji viz JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 319.

Všechny tyto úspěchy se nepříznivě odrazily na dalších osudech uvězněného poselstva. Po půl roce nepředstavitelného utrpení na galéře uvrhli císařské vězně zpět do přístavního žaláře, odkud je po týdnu odveklí do nejstrašnějšího tureckého vězení, Černé věže v pevnosti Anadolu Hisar, přezdívaného „la sepultura degli vivi“ („hrob živých“). Šestadvacet vězňů, umístěných v jakési velké dřevěné kleci – cele, zde žilo o vodě a chlebu, ve tmě (věž neměla žádná okna), horku, smradu a špíně.⁹³ Aby si zajatci ukrátili volný čas, rozdělili se do skupin po pěti až šesti osobách (jeden předl bavlnu, druhý soukal přízi, třetí vázal, atd.) a vyráběli turecké punčochy a rukavice. Za vydělané peníze si nakoupili potraviny, nádobí a věci potřebné k vaření, dozorcí jim opatřili hlínu na stavbu malé pícky a darovali německé a latinské knihy. Jednotlivé dny plynuly monotónně – denní dobu bylo možné odhadnout jenom podle střídání stráží nebo pravidelné kontroly pout – po společné ranní modlitbě a zpěvu pracovali všichni až do večera, kdy následovala druhá modlitba, zpěv a čtení z knih.

Sinan vyčkával s ofenzívou, až vpadnou do Uher i Tataři, které vedl chán Ghasigirai, a útok na habsburské pozice bude možné vést ze dvou stran. Když k tomu v průběhu května 1594 došlo (počet Tatarů se odhadoval na 40 000 mužů), vtrhli do Uher také Osmané s hlavní silou a ve vývoji situace na bojišti nastal rázem

⁹³ Podle Vratislavových údajů přibýlo ke čtyřem vězňům, kteří zde pobývali už před jejich příchodem, 22 členů císařské legace. Z textu *Příhod* není ovšem jasné, kdo byl stále naživu. Odpověď na tuto otázku nám přináší druhá část (v první je uveden soupis osob, jež byly odvečeny s Krekvicem do Bělehradu a později uvězněny v Budíně – viz pozn. č. 85) seznamu členů poselstva uvedená ve spisu Fridricha Seidela (v závorkách jsou uvedeny Vratislavovy varianty jmen): „Folgende Personen aber sind von Constantinopel nach Galata ins Arsenal oder Bagnio del gran Turco geführet und gefänglich verwahret worden: † Herr Johann à Winorza [Johannes z Vínore, pozn. aut.] – Capplan; † D. Cyriacus Lucius [nelze identifikovat, pozn. aut.] – Medicus; † Johann Kandelberger [Hans Khandlberger, pozn. aut.] – Canzelist; † Herr Carl Zaradezky von Zaradeck [členem poselstva byl Smil Zahrádecký, Karel Zahrádecký byl uvězněn s legací nedopatřením, pozn. aut.]; Herr Wenzeslaus Wratislau à Mitroviz [Václav Vratislav z Mitrovic, pozn. aut.]; † Eustachius Prancker [Eustachius von Pronckh, pozn. aut.]; Hanß Capel [Hons Kappl von Burghausen, pozn. aut.] – ein Hollsteiner; † Bernhard Schachner [Bernard Schachner, pozn. aut.] – Stallmeister; Paul Kertzmantel [Paul Kercemandt, pozn. aut.]; † Heinrich John [Hendrych Jon, pozn. aut.] – Einkäuffer; Friedrich Seidel [Fridrich Seidl, pozn. aut.] – Apothecker; † Christoph Haß [Krištof Has, pozn. aut.] – Balbier; Blasius Dirnthaler [Blažej Cirenthaler, pozn. aut.] – Goldschmid; † Caspar [Krištof Varazda, pozn. aut.], † Jonas [patrně Januš Krabat, pozn. aut.] – Ungrische Schneider; † Hanß Bock [Hans Pokh, pozn. aut.] – Sattel-Knecht; † Hanß Eder [Hons Eder, pozn. aut.] – Silber-Jung; † Lorentz Schmid [Lorenc Šmid, pozn. aut.] – Koch; Philipp Peckstein [Filip Pekstein, pozn. aut.]; † Jacob Benisch [Jakub Brenk, pozn. aut.] – Küchel-Jung; † Daniel Kadelcka [jediný Daniel, kterého uvádí Václav Vratislav, je Daniel Rajský, pozn. aut.] – Stallknecht; Mindwalt M. [nelze identifikovat, pozn. aut.] – ein Haußknecht.“ Srov. SEIDEL, F.: *Denckwürdige Gesandtschaft*, s. 34; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 72–73. Jaký byl osud zbylých členů císařské legace, není známé.

obrat.⁹⁴ Iniciativu převzala osmanská armáda a císařští na všech frontách ustupovali. Bylo přerušeno obléhání Hatvanu, Budína i Ostřihomi a největší část Matyášova sboru se uchýlila na Malý Žitný ostrov (Szigetköz), aby mohla poskytnout ochranu pevnosti Rábu (Győr) před případným tureckým útokem. Válka se změnila v řetěz dílčích bitev o hlavní pevnosti a Turci už v červenci soustředili své síly na dobytí Rábu, jemuž přiřítaly obě strany klíčový význam, protože chránil přístup ke Komárnu a Prešpurku, jakož i nejschůdnější výpadové cesty do Rakous a na Vídeň.

Arcikníže Matyáš pověřil velením Rábu hraběte Ferdinanda Hardegga (později mu bylo vytýkáno, že vybral nevhodného muže) a sám si ponechal velení nad hlavní částí armády, s níž vyčkával v opevněném táboře na Malém Žitném ostrově (jak se záhy ukázalo, bylo to rozhodnutí ještě nešťastnější). Naprostá nedisciplinovanost Matyášových sborů měla katastrofální následky. Turci v noci z 8. na 9. září překvapili císařské oddíly nenadálým útokem – při něm rozprášili Matyášovu jízdu (sám stačil jen stěží utéct), zmocnili se jeho dělostřelectva a celého trénu se zásobami munice a potravin.⁹⁵ Ráb sice ještě nebyl ztracen, ale dostal se do neprodyšného tureckého obležení a naděje na jeho záchranu velmi rychle mizely. Zpráva o Matyášově porážce vyvolala zděšení a strach v celé Evropě. Osmané mezitím podnikali nájezdy až do okolí Nitry a Trnavy, což způsobilo ještě větší zmatek v habsburské armádě i v zemských vojenských sborech (na pomoc Matyášovi a Rábu původně táhla i česká a moravská zemská hotovost). V polovině září se dal arcikníže Matyáš na ústup od Uherských Starých Hradů (Mosonmagyaróvár) k Mostu nad Litavou (Bruck an der Leitha), a tím zpečetil budoucí osud Rábu. Hrabě Hardegg sice odrazil několik tureckých útoků na pevnost, avšak na to, aby bojoval až do úplného konce jako Mikuláš Zrinský v Szigetu (Szigetvár) v roce 1566, neměl chuť. Nabídl Turkům kapitulaci za podmínky, že umožní obráncům pevnosti svobodný odchod, a 28. září 1594 vydal Ráb obléhatelům.⁹⁶ Tím byla habsburská porážka dovršena.

Ztráta Rábu Rudolfa II. citelně zasáhla, a když se papežská diplomacie, rakouští stavové a část veřejného mínění začala domáhat potrestání viníků a změn

⁹⁴ Podrobně k tomu JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 319–320.

⁹⁵ JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 320–321.

⁹⁶ Tamtéž, s. 321.

ve vrchním velení, musel se chtět nechtět vložit do nepříjemné situace i on.⁹⁷ Před koncem roku 1594 povolal z Nizozemí k císařskému vojsku jako zástupce vrchního velitele (tím i nadále zůstával arcikníže Matyáš) zkušeného profesionálního válečníka Karla Mansfelda. Mansfeld s sebou přivedl jak početný sbor naverbovaný Španělskem na pomoc proti Turkům, tak další schopné důstojníky: Jana Tserclaese Tillyho, jenž se obratem stal mimořádným členem dvorské vojenské rady, a Adolfa Schwarzenberga, který velel španělským jezdcům cestou do Prahy. Už první týdny Mansfeldova působení v čele armády přinesly pozitivní výsledky – počet vojáků vzrostl na 60 000 mužů, upevnila se jejich disciplína a dalšími kroky dal generál jasně najevo, že chce v turecké válce převzít iniciativu.

Mnohem úspěšněji si zatím počínala habsburská diplomacie. Ta využila nepokojných hnutí tureckých vazalů Sedmihradska, Valašska a Moldavska a získala pro své záměry sedmihradského vojvodu Zikmunda Báthoryho. Smlouva uzavřená v Praze 28. ledna 1595 zaručovala Zikmundu Báthorymu vojenskou podporu proti Osmanské říši (Báthory Habsburkům naopak závazně slíbil nástupnická práva v Sedmihradsku), takže se mohl pokusit o odboj proti turecké nadvládě, v němž se k němu přidali i vojvodové Michal Valašský (Michal Chrabrý) a Áron Moldavský (Áron Tyran).⁹⁸ Vzápětí museli Turci obrátit většinu hlavních sil k potlačení těchto revolt, což vedlo k oslabení jejich pozic v Uhrách.

Smrt Murada III. v lednu 1595 nepřinesla žádný pozitivní obrat – nový sultán Mehmed III. zůstal nakloněný plánům na další agresí v Uhrách a na výbojné koncepci turecké politiky nehodlal nic měnit.⁹⁹ V únoru 1595 sultán odvolal – navzdory mnoha vojenským úspěchům – dosavadního, bezmála devadesátiletého, velkovezíra Sinana pašu a na jeho místo dosadil Ferhata pašu. Poté, co nový velkovezír ve dvou krvavých bitvách s valašským vojvodou Michalem a sedmihradským vojskem ztratil většinu své armády, byl v červenci zase odvolán a následně popraven. Na uvolněné místo znovu usedl Sinan.

V průběhu července a srpna 1595 dobylo císařské vojsko pod Mansfeldovým velením Vácov (Vác), Stoličný Vyšehrad (Visegrád) a Ostřihom a získalo ohromnou kořist. Avšak 24. srpna uznávaný vojevůdce v polním ležení zemřel, pravděpodobně

⁹⁷ Hrabě Hardegg byl postaven před polní soud spolu s italským pevnostním inženýrem Mikulášem Perlinem z Forlí, zodpovědným v Rábu za opevňovací práce, a oba byli 15. června 1595 odsouzeni k smrti za zrádné odevzdání pevnosti do rukou nepřítel. Srov. JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 322.

⁹⁸ ERTL, V.: *Úvod*, s. XIV; JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 323.

⁹⁹ JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 323.

na tyfus, a celá jeho vojenská koncepce se vzápětí rozpadla.¹⁰⁰ Ani Sinan neměl mnoho štěstí – v září 1595 vtrhnul do Valašska, dobyl několik pevností, ale v říjnu ho v bitvách u Targoviště (Tărgovişt) a Bukurešťě porazil Michal Chrabrý a na útěku přes Dunaj přišel takřka o celou armádu. Sinan byl po svém návratu do Konstantinopole sesazen, ale když jeho nástupce Lala Mehmed paša po třech dnech v úřadu zemřel, stal se popáté velkovezírem. Uprostřed příprav na nové tažení do Uher Sinan v dubnu 1596 zemřel.¹⁰¹

Osud uvězněného poselstva se po smrti Sinana paši rázem změnil k lepšímu. Na přímlovu nejvyššího strážného Mehmeda-agy,¹⁰² nového velkovezíra Ibrahima paši i francouzského a anglického velvyslance udělil sultán všem císařským vězňům milost a povolil jim návrat zpět do vlasti. V Černé věži však strávili ještě několik dalších týdnů a Mehmed-aga je propustil až 29. června 1596¹⁰³ poté, co mu vyplatili slibovaný obnos 200 dukátů za podíl na jejich propuštění a poskytnutou pomoc.¹⁰⁴ Domů se vraceli s anglickým vyslancem Edwardem Burtonem a jeho průvodem, jenž spadl do zadního voje sultánova vojska, které táhlo přes Bělehrad, Petrovaradin (Pétervarad), Szeged na Szolnok a Jáger (Eger). Po mnohých útrapách se s osmanskou armádou dostali až k Budínu, odkud pokračovali s družinou zdejšího baši do Vácu, kde byli předáni císařské posádce. V nedaleké Ostřihomi informovali arciknížete Maxmiliána o síle a záměrech tureckého vojska a odjeli na audienci k arciknížeti Matyášovi do Vídně. Z Vídně byli dopraveni ke dvoru do Prahy a po audienci u císaře Rudolfa II. se členové poselstva rozjeli do svých domovů.¹⁰⁵

Válka s Turky skončila až 11. listopadu 1606 uzavřením kompromisního, tzv. žitvatorockého míru.¹⁰⁶ Vysoká Porta se jednorázově vyplacenou částkou

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ ERTL, V.: *Úvod*, s. XIV.

¹⁰² Nejvyšší strážný Černé věže Mehmed-aga uzavřel se členy poselstva dohodu: slíbil, že udělá vše, co bude v jeho silách, aby je propustil a na oplátku za to požadoval částku 200 dukátů, které měl dostat při jejich odchodu na svobodu.

¹⁰³ Prakticky všichni námi citovaní autoři (jedinou výjimku představuje Josef Janáček – viz JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 323–325), kteří zmiňují datum propuštění císařského poselstva z Černé věže, uvádějí na místo 29. června 1596 chybné datum 29. června 1595 (popřípadě pouze rok 1595).

¹⁰⁴ Několik členů poselstva šlo v doprovodu stráží žádat o půjčku k benátským kupcům do Galaty, nikdo jim ale nebyl ochotný požadovaný obnos půjčit, a tak hrozilo, že zůstanu uvězněni až do návratu Ibrahima baši z uherského tažení. Bezvýhodnou situaci nakonec zachránil strýc Václava Vratislava Kryštof, který poslal potřebné peníze do Konstantinopole přes bývalého španělského kupce Alfonse Stradu. Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 173–179.

¹⁰⁵ VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 168–195.

¹⁰⁶ JANÁČEK, J.: *Rudolf II.*, s. 387.

200 000 dukátů vzdala všech nároků na pravidelné roční tributy, takže poselstvo Heřmana Černína z Chudenic v roce 1616 neneslo do Konstantinopole „...poplatek poddaného pánu, nýbrž dar panovníka panovníku spřátelenému.“¹⁰⁷ Mír byl následně zachován téměř 60 let a Evropa se mohla soustředit na své náboženské a politicko-mocenské spory.¹⁰⁸

2.3 Příhody ve světle editorů a literatury

Z rozsahu a hloubky faktografických údajů i celkového pojetí knihy je patrné, že Vratislav nevedl a nemohl vést o pobytu denní záznamy – deník.¹⁰⁹ Avšak poměrně dlouhá řada detailů, které si mohl patnáctiletý chlapec stěžii pamatovat, ukazuje na existenci určité formy písemných záznamů. Albert Henry Wratislaw opatřil anglické vydání *Příhod* obsáhlou předmluvou, v níž vyslovil zajímavé mínění: „Zdá se, že první knihu složil dle deníkových poznámek, jež ve skutečnosti posílal domů rodině a dodatečně doplnil anekdotami a odbočkami o tureckém životě a zvycích; zbytek psal zřejmě podle živých a často velmi bolestných vzpomínek na scény, které popisuje.“¹¹⁰ Wratislaw nemohl znát – vzhledem k tehdejší nepřístupnosti archivního materiálu – žádný z odeslaných dopisů a k tomuto závěru patrně dospěl na základě několika zmínek o korespondenci v samotných *Příhodách*.¹¹¹

V sedmdesátých letech 20. století našel Alois Bejblík ve fondech tehdejšího Státního archivu Třeboň (nyní Státní oblastní archiv Třeboň) jediný dnes známý

¹⁰⁷ ERTL, V.: *Úvod*, s. XV.

¹⁰⁸ RATAJ, T.: *České země ve stínu púlměsíce*, s. 30.

¹⁰⁹ Případné zachování osobních poznámek či deníku z cesty a z pobytu v Konstantinopoli vyvrací sám pisatel, jehož odvedli do vězení „jenom v košili beze všech spodních svrškův“. Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 118.

¹¹⁰ V originálním znění: „The first book appears to have been taken from a journal actually sent home to the writer's family, and afterwards interspersed with anecdotes and digressions on Turkish life and manners; the rest were manifestly written from a very vivid, and often very painful, recollection of the scenes which they describe.“ Viz WRATISLAW, Albert Henry: *Introduction*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *The adventures of baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz: what he saw in the Turkish metropolis, Constantinople; experienced in his captivity; and after his happy return to his country, committed to writing in the year of our Lord 1599*. London 1862, s. VIII.

¹¹¹ Jeden příklad za všechny: V době, kdy se vyhrotily vztahy s Osmanskou říší, a hrozilo vypuknutí války, chtěl Vratislav odjet s arménskou kupeckou karavanou přes Egypt, Persii, Jeruzalém a Benátky domů. Při shánění prostředků na cestu uvádí: „Penězi mne pán založiti chtěl a já domů o peníze, aby poslány byly, jsem také svým přátelům psal.“ Srov. VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 104–105.

dopis Václava Vratislava z Mitrovic zaslaný do Čech.¹¹² Písemnost má hned v několika ohledech velký význam. „Je jedinou zachovanou ukázkou Mitrovicova rukopisu a jeho grafických a stylistických způsobů.“¹¹³ Jako jediný také vypovídá o neshodách v císařském poselstvu, což text *Příhod* záměrně nerozvádí, a podává podrobnější přehled nejdůležitějších událostí, jež se odehrály v Konstantinopoli od 24. září 1592 do 19. února 1593.¹¹⁴

Již sama struktura dochovaného dopisu nápadně připomíná první knihu popisující průběh cesty z Vídně do Konstantinopole. Je proto možné předpokládat existenci obdobných listů vzniklých v předchozích letech, které autor psal – s větším či menším časovým odstupem – průběžně během cesty a pobytu v Konstantinopoli,¹¹⁵ a které následně odesílal do Čech příbuzným a známým.¹¹⁶ Tvrzení Alberta Henryho Wratislawa se tak ukazuje nejen oprávněným, ale jeho závěry lze rovněž vztahovat i na druhou knihu¹¹⁷ zaznamenávající osudy členů diplomatické delegace v hlavním městě Osmanské říše.

¹¹² Česky psaný list pro pana Adama II. z Hradce zaznamenává stručnými chronologickými zápisy uplynulé události, které Vratislav sám zažil nebo viděl. Alois Bejblík vyluštil obtížně čitelný rukopis s Jaroslavem Kolárem a jeho znění připojil k vydání *Příhod* z roku 1977. Plné znění dopisu viz příloha č. 3.

¹¹³ BEJBLÍK, A.: *Poznámka dějepisná*, s. 150.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Můžeme předpokládat, že listy vzniklé během cesty chronologicky zaznamenávaly průběh celého putování. Líčení doprovázel patrně také kratší popis navštívených měst a vesnic, památek, okolní krajiny, lokálních zvláštností a zvyků či obyvatel, podobně jak je tomu v dochovaném dopisu z Konstantinopole.

¹¹⁶ Obdobná praxe je doložena např. u Václava Budovce z Budova, který pobýval v Konstantinopoli v letech 1577–1581 jako hofmistr družiny císařského vyslance Jáchyma ze Sinzendorfu. Budovec v korespondenci adresované roztockému profesoru Davidu Chytraeovi a spolužáku Karlu z Valdštejna podává informace o aktuálním dění v Konstantinopoli, tureckém životě, zvycích a náboženství. Srov. REJCHRTOVÁ, Noemi: *Rytíř v božské komedii*. In: BUDOVEC Z BUDOVA, Václav: Antialkorán. Praha 1989, s. 8; REJCHRTOVÁ, Noemi: *Václav Budovec z Budova*. Praha 1984, s. 17–23.

¹¹⁷ Korespondence probíhala i později po uvěznění poselstva v Černé věži: „...chtějice rádi věděti, jsou-li pak ještě rodičové a přátelé naši živi, a majíce známost s jedním vysloužilým vězněm v Galatě, co jsme tak navázali od punčoch a rukavic i měšců tureckých, jemu po našem jednom kvardianu [strážném, pozn. aut.], aby nám to zpeněžil, jsme posílali a tejně [tajně, pozn. aut.] listy skrovně zaobalené, aby skrze Benátky do Prahy dodány byly, jsme dodávali. Což on věrně v tom se zachoval a potrav nám za ty peníze, co utržil, nakoupil i listy, že do Prahy dodávány byly, bedlivě posílal. Jakož ode mne asi troje... panu Adamovi z Hradce... se dostaly, v nichž jsem o našem vězení i jiných tehdejších tureckých věcech Jeho Milosti oznamoval a za nějaký fedrunk [pomoc, pozn. aut.] žádal.“ Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 149–150. Zmínky o dopisech odesílaných do Čech nalezneme i ve čtvrté knize: „...dodal nám psaní... od strýce mého, urozeného pana Krištofa Vratislava, v němž nám oznamují, že nám třem 200 dukátů skrze Benátky a z Benátek do Konstantinopole odsílají...“ Viz VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 178. Vzhledem k memoárovému charakteru třetí a čtvrté knihy s minimálním množstvím kartografických

Diametrálně odlišným způsobem pohlíželi na otázku autorství zbylí editoři *Příhod*, na jejichž názory je třeba se zaměřit. Pochybnosti nad původností celého díla projevil jako první Václav Ertl v roce 1906.¹¹⁸ Ve své předmluvě¹¹⁹ k novému vydání *Příhod* stručně zhodnotil původnost Vratislavových kartografických a faktografických údajů a došel k závěru, že „...tam, kde sám pro své mládí nemohl podati něco lepšího, držel se cestopisu Busbekova [Busbecqova, pozn. aut.], jehož zprávy často doslovně z latiny překládal.¹²⁰ Popis Bělehradu, jeho dobytí od Turků, popis karavanseraje [orientální hostinec umístěný při cestách, pozn. aut.], zmínka o latinském nápise u Niše, zprávy o Sofii, o způsobech a šatech bulharských, popis Plovdiva, episodka o lásce Turkův ke květinám, popis polohy Cařihradu a jeho zajímavostí jsou doslovně neb volně přeloženy z Busbeka.“¹²¹ Všechny ostatní pasáže, včetně výkladu o janičárech, tureckých lázních a osmanských pobožnostech, jsou podle Ertlova názoru původní pisatelovou prací.¹²²

V podobném duchu hodnotí spis o půl století později také Jiří Daňhelka: „Jeho dílo není zcela původní. V popisných částech, pojednávajících o cestě do Cařihradu a o životě v Turecku, se opírá o dvě základní díla, jež v té době seznamovala čtenáře s poměry u obávaného souseda. Za prvé o Kocínovo a Veleslavínovo české zpracování spisu Jana [Johanna, pozn. aut.] Löwenklaua... za druhé o český překlad listů Augeria Gislenia Busbeka [správně Ogiera Ghiselina Busbecqa, pozn. aut.] o jeho cestách k Turkům... Z těchto dvou pramenů čerpá Vratislav většinu údajů zeměpisných a kulturně historických, z počátku přejímá celé obsáhlé části, pak prokládá převzatá líčení svými vlastními zkušenostmi, až se dostává k líčení osudů Krekvicova poselstva; tam je pak už zcela

a faktografických údajů, i vzhledem k tomu, že není dnes znám žádný z uvedených dopisů, nelze závěr tohoto konstatování vztahovat na celé dílo.

¹¹⁸ *Příhody* vydal na počátku národního obrození František Martin Pelcl, aby jejich prostřednictvím dokázal vyspělost a svébytné postavení českého jazyka. Do konce 19. století vycházelo dílo kvůli svému jazykovému obsahu (samotnému českému jazyku), ostatním hlediskům (historickým, zeměpisným, atd.) – natož pak procesu vzniku díla – nebyl přikládán téměř žádný význam.

¹¹⁹ Zmiňovaný úvod obsahovaly *Příhody* vydané v letech 1906, 1927 a 1937. Předmluva Václava Ertla je díky své délce, komplexnímu pojetí i vysoké míře objektivitě doposud nepřekonaná. Kvalitativně a kvantitativně jí může konkurovat snad jenom novější rozbor Aloise Bejblíka z roku 1977.

¹²⁰ Cestopisné listy Ogiera Ghiselina Busbecqa vyšly česky už v roce 1594, proto je nepravděpodobné, že by Václav Vratislav vycházel z latinského znění. Srov. ERTL, V.: *Úvod*, s. XXVIII; RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, s. 110.

¹²¹ ERTL, V.: *Úvod*, s. XXVIII–XXIX.

¹²² Srov. ERTL, V.: *Úvod*, s. XXVIII–XXXI.

samostatný.“¹²³ Z výše uvedeného textu je patrné, že se Daňhelka k celé záležitosti staví poněkud povrchně, převzaté pasáže blíže nespecifikuje a problematiku tak značně generalizuje. Podobný ráz má ale i většina dalších hodnocení.

Milada Nedvědová pouze parafrázuje Ertlovy a Daňhelkovy závěry a sama již nepřináší žádné nové poznatky: „...díla [Johanna Löwenklaua a Ogiera Ghiselina Busbecqua, pozn. aut.] nejspíše podnítila Václava Vratislava k literárnímu ztvárnění vlastních vzpomínek a poskytla mu materiál k doplnění toho, co si zapamatovat nemohl a co snad ani předtím nevěděl: údaje o místech, kudy poselstvo do Cařihradu cestovalo, poměrně podrobné informace o Cařihradu, jeho pamětihodnostech a historii.“¹²⁴

Vzhledem k absenci jakýchkoliv srovnání nebo výzkumů není přesně jasné, odkud citovaní autoři čerpali své informace a jak dospěli k uvedeným závěrům. Této skutečnosti si byl nepochybně vědom i Alois Bejblík, jehož uvážlivé hodnocení čtenáře tedy nemůže překvapit: „Zčásti snad autor přejímal... některá obecná pozorování i některé postoje z dostupné literatury o Turecku (v roce 1594 vyšla česky např. rozlehlá *Kronika nová o národu tureckém*, věnovaná Petru Vokovi z Rožmberka, k níž byly přivázány zprávy od Busbeka, dlouholetého habsburského legáta v Konstantinopoli), avšak v zásadě překryl tyto informace a postoje autentickou zkušeností.“¹²⁵ Vedle uvedeného, už téměř klasického pohledu navíc prezentuje do té doby naprosto neznámý názor Alberta Henryho Wratislawa (viz výše).¹²⁶ Předložená Wratislawova koncepce sice nevyvolala širší odbornou diskuzi – což byl určitě jeden z Bejblíkových cílů – ale přinesla zcela nový úhel pohledu na okolnosti vzniku díla.

Po rozboru stanovisek, k nimž došli autoři předmluv a doslovů v jednotlivých vydáních *Příhod*, je třeba zaměřit pozornost na několik dalších názorů z jiných prací. Josef Kunský vychází z myšlenky Václava Ertla, což je zřetelné i v jeho formulaci: „V první části knihy, v popisu cesty, se tříadvacetiletý spisovatel přidržel předlohy... Busbekova cestopisu jako vzoru, a to často doslovně, kdežto v části

¹²³ DAÑHELKA, J.: *Doslov*, s. 200.

¹²⁴ NEDVĚDOVÁ, M.: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*, s. 11–12.

¹²⁵ BEJBLÍK, A.: *Doslov*, s. 156.

¹²⁶ Nanejvýše důležitá myšlenka Alberta Henryho Wratislawa vyslovená na počátku druhé poloviny 19. století zůstala v českém prostředí nepovšimnuta až do roku 1977, kdy ji poprvé uveřejnil Alois Bejblík. Srov. BEJBLÍK, A.: *Poznámka textová*, s. 153.

druhé, ve vyprávění o pobytu a příhodách cařihradských, je původní, a také zajímavější.¹²⁷

Pro úplnost uvedme ještě stanovisko Zdeňky Tiché,¹²⁸ podle níž se autor „...v úvodní části... opírá o známé prameny.“¹²⁹ Přičemž „...zprávy o Turecku přejal ze dvou základních spisů: z Kocínova a Veleslavínova českého zpracování díla Jana Löwenklaua (z r. 1594) a z českého překladu Busbekových listů, v nichž autor líčí své cesty k Turkům (byly připojeny ke Kocínovu a Veleslavínovu dílu).“¹³⁰

Zbývající odborná literatura přistupuje k otázce Vratislavova autorství a původnosti textu dosti odlišným způsobem. Eduard Petrů pojal celkové hodnocení *Příhod* velmi opatrně, dokonce se vyhýbá i definitivnímu soudu: „Je možno připustit, že vedle osobních zážitků mohla přispět ke vzniku díla také *Kronika nová o národu tureckém* Jana Löwenklaua, která byla vydána roku 1594 Kocínem z Kocínětu u Daniela Adama z Veleslavína. Odtud mohl Mitrovic čerpat ty údaje, s nimiž se sám během cesty neseznámil...“¹³¹ O několik let dříve hovoří dokonce o problematice autorství a převzatých pasážích ještě obezřetněji: „Pokud jsou některé údaje převzaty z druhé ruky, jako je například vyprávění o osudech Ferhata paši nebo vyličení útěku vězňů z Černé věže, podává Mitrovic alespoň zprávu o zdroji svých informací.“¹³²

Kapitolu lze ukončit poněkud neobvyklým konstatováním, jež se vymyká z dlouhé řady předchozích, bezmála uniformních závěrů. Podle mínění Tomáše Rataje „Vratislav... své dojmy z tureckého pobytu... zachytil v subjektivně laděném textu, nepoznamenaného snahou o naukovost. Přesto, nebo možná právě proto, u něho nalézáme celou řadu velice bystrých postřehů jak o fungování osmanské říše (sociální uspořádání, pozice sultána), tak o islámu a muslimské každodennosti.“¹³³ Tomáš Rataj si byl nepochybně vědom absence detailnějšího srovnání Vratislavových *Příhod* s Löwenklauovou *Kronikou novou o národu tureckém* a s cestopisnými listy Ogiera Ghiselina Busbecqua, proto ve svém hodnocení

¹²⁷ KUNSKÝ, J.: *Čeští cestovatelé*, s. 161.

¹²⁸ V příručce dějin české literatury zastává poněkud umírněnější názor: „Dílo není zcela původní, ale Mitrovic uvádí pramen svých informací. Pasáže převzaté odjinud prokládá líčeními vlastních zkušeností (dílo má spíš charakter pamětí), až se dostává k líčení osudů českého poselstva. Tu je už zcela samostatným vypravěčem, a to dovedným.“ Srov. TICHÁ, Z.: *Cesta starší české literatury*, s. 216.

¹²⁹ TICHÁ, Z.: *Jak staří Čechové poznávali svět*, s. 26.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 76.

¹³² PETRŮ, E.: *Staročeský cestopis*, s. 241.

¹³³ RATAJ, T.: *České země ve stínu pŮlměsíce*, s. 114.

vyzdvihl především obecně platnou skutečnost (obsahovou stránku díla) a otázku týkající se původnosti *Příhod* ponechal zcela stranou.

Uvedená hodnocení ilustrují poměrně zajímavý vývoj pohledu na otázku Vratislavova autorství. V následující kapitole je třeba se zastavit u českého překladu Löwenklauovy *Kroniky nové* od Jana Kocína z Kocinétu a Daniela Adama z Veleslavína a stručně si přiblížit jeho charakter a obsah.

3. Kronika nová o národu tureckém

Po vypuknutí patnáctileté války mezi císařem a Vysokou Portou v roce 1593 se v českých zemích strhl – patrně ve snaze rychle uspokojit hlad po informacích o tureckém nepříteli – nebývalý zájem o tureckou literaturu,¹³⁴ tzv. turcika.¹³⁵ Turecká tematika zachvátila snad všechny literární žánry: vznikaly spisy o tureckých dějinách, písně, latinské básně, cestopisy, vycházely desítky novin o Turcích (týkaly se především tureckých válek), náboženské polemické traktáty, proctví či některá kázání.¹³⁶

Vrchol tohoto rozvoje zájmu o islám představuje především rozsáhlý ediční podnik pražské veleslavínské tiskárny – český překlad dvojdílné *Kroniky nové o národu tureckém*¹³⁷ (*Neuwe Chronica Türckischer Nation von Türcken selbst beschrieben*¹³⁸) od německého humanistického filologa, právníka a historika, chráněnce Karla staršího ze Žerotína, Johanna Löwenklaua.¹³⁹ Překlad knihy,

¹³⁴ V 16. století byl pro spisy o Turcích zaveden latinský termín turcica – poprvé jej použil císařský knihovník Hugo Blotius ve svém katalogu turecké literatury ve vídeňské dvorní bibliotéce a několika soukromých knihovnách (1576). Podrobněji viz RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, s. 16.

¹³⁵ MENDEL, M. – OSTRÁNSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 196.

¹³⁶ Kvantitativním vývojem produkce evropských turcik se detailněji zabývá např. RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, s. 17–21.

¹³⁷ Při tvorbě této práce budu vycházet z exempláře uloženého ve fondu Vědecké knihovny v Olomouci, sign. 34.934.

¹³⁸ Dostupné online na http://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=http%3A%2F%2Fdaten.digitale-sammlungen.de%2F%7Edb%2Fmets%2Fbsb00029261_mets.xml [cit. 12. 7. 2013].

¹³⁹ Johannes Löwenklau – též Lewenklau, lat. Johannes Leunclavius (1533–1593), pocházel z vestfálského Coesfeldu. Po studiu na univerzitách ve Wittenbergu, Heidelbergu a Basileji působil na různých evropských dvorech a v diplomatických poselstvech. Celý život zasvětil studiu a vydávání řeckých a byzantských klasiků. Zájem o dějiny Osmanské říše ho přivedl v roce 1584 do císařského poselstva vyslaného s darem k Vysoké Portě. Po návratu se pustil do systematického pořádání a vydávání informací o historickém vývoji tureckého státu. V této době se stal také chráněncem Karla staršího ze Žerotína a jeho častým hostem na zámku v Náměšti nad Oslavou. V roce 1588 vydal latinský překlad původních tureckých análů sahajících po rok 1550 (uchovávaných ve vídeňské dvorské knihovně) *Annales Sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti*. Tento text dále zkonfrontoval s evropskými prameny a vydal ve formě komentované edice, doplněné navíc o vývoj v letech 1551–1588 (*Pandectae selbst beschrieben*). O dva roky později vyšel německý překlad s prodloužením do roku 1590 – *Neuwe Chronica Türckischer Nation von Türcken selbst beschrieben*. Na základě nových poznatků a rukopisů zpracoval posléze přelomové monumentální dílo *Historiae Musulmanae Turcorum de Monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII*, v jehož dalším pokračování mu zabránila smrt. Srov. BEČKA, J. – MENDEL, M.: *Islám a české země*, s. 95; MENDEL, M. – OSTRÁNSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 196; RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, s. 74–75. O životě Johanna Löwenklaua podrobně viz HORAWITZ, Adalbert Heinrich: *Löwenklau Johannes*. In: LILIENCRON, Rochus von (ed.): *Allgemeine Deutsche Biographie*. XVIII. díl: Lassus – Litschower. Leipzig 1883, s. 488–493; METZLER, Dieter: *Löwenklau Johannes*.

jež vyšla v Praze roku 1594 pod názvem *Kronika nová o národu tureckém na dva díly rozdělená*,¹⁴⁰ pořídil Jan Kocín z Kocinétu (1543–1610) s Danielem Adamem z Veleslavína (1546–1599).¹⁴¹

První díl tvoří komentovaná edice tureckých rukopisných análů z vídeňské dvorské bibliotéky, které mapují období od počátku Osmanské říše až po rok 1550. Text členěný do kapitol dle vlády jednotlivých sultánů představuje velmi erudované historické dílo: komentáře, odlišené od vlastního textu menším typem písma, přinášejí historickou kritiku tureckého pramene pomocí konfrontace s evropskou literaturou – tu Löwenklau zásadně cituje, proto lze ocenit její šíři – a svým rozsahem převyšují i samotnou edici.¹⁴² Komentáře neplní pouze funkci kritického aparátu, ale poskytují rovněž vysvětlení jevů zmíněných v análech – leckdy tak vznikají samostatné exkurzy o širších okolnostech turecké expanze (dějiny Srbska, Bosny, Iránu, Čingischánovo a Tamerlánovo tažení, aféra prince Džema, pád říše egyptských mamlúků), nebo o nejrůznějších reáliích muslimské společnosti, nutných k pochopení historického výkladu (Löwenklau seznamuje čtenáře s muslimským kalendářem (hidžrou), měnou, náboženským ritem, podobou orientálních mešit, hostinců (karavanserájů) a špitálů (imaretů), vojenským zřízením (výklad o janičárech, správním aparátu), architekturou a památkami Konstantinopole, řeholními řády apod.).¹⁴³

Druhý díl, obsahující pokračování vývoje v letech 1550–1590, tvoří již vlastní Löwenklauův text. Jeho návaznost na předchozí pasáže ovšem podtrhuje stejné členění kapitol a užívání muslimského kalendáře (zároveň s křesťanským

In: WAGNER, Fritz (ed.): *Neue Deutsche Biographie*. XV. díl: Locherer – Maltza(h)n. Berlin 1987, s. 95–96.

¹⁴⁰ Celý titul zní: *Kronika nová o národu tureckém na dva díly rozdělená. V prvním vypravuje se o původu, začátcích, zrostu, správě, moci, válkách, ctnostech i nešlechetnostech a poslušnosti knížat osmanských od prvního Osmana chána až do sultána Soleimana chána a do léta Páně M.D.L., jakž to vše sami Turci jazykem svým sepsali. V druhém doplňuje se tato kronika o věcech tureckých, kteréž se zběhly od léta menšího počtu padesátého až do léta devadesátého* (dále jen *Kronika nová o národu tureckém*).

¹⁴¹ MENDEL, M. – OSTŘANSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 196; RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 86.

¹⁴² Nejčastěji jsou citováni Teodoro Spandugino, Francesco Sansovino, Laónikos Chalkokondyles, Antonio Bonfini (dvorní historik Matyáše Korvína) a Pavel Jovius. Löwenklau mimoto doplnil některé události (zejména bitvy) obsáhlejšími úryvky z latinských pramenů – k popisu bitvy u Nikopole přidal výňatky ze Schiltbergerovy knihy, k jiným bojům na Balkáně zase z Bonfiniho *Historie Uher*, Ebendorferovy *Rakouské kroniky* či Callimachových spisů o králi Vladislavu Varnenčikovi. Srov. RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 87–88.

¹⁴³ Více k tomuto problému viz RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 87–88.

datováním). Historický vývoj je líčen velice podrobně (rok za rokem), faktograficky hutný text však nezatěžují vsuvky ani citace literatury, přestože pisatel občas s názory jiných osob polemizuje. Zprvu je výklad zaměřen především na vnější události, s nástupem Murada III. (1575) však narůstá zájem o vnitřní situaci impéria (přestože Muradova vláda tvoří asi čtvrtinu popisovaného období, v textu zabírá bezmála dvě třetiny) a spis nabývá charakteru jakési zevrubné politologické analýzy.¹⁴⁴

Ke druhému dílu *Kroniky nové* zařadili editoři také Löwenklauovu předmluvu jeho druhé rozsáhlé syntézy osmanských dějin *Historiae Musulmanae Turcorum de Monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII (Discursus, aneb zpráva o nynějším způsobu věcí tureckých)* a dva drobnější spisky císařského diplomata a humanisty Ogiera Ghiselina Busbecqa (cestopisné listy z doby jeho působení v Konstantinopoli a *Napomenutí a radu o správném tažení aneb hotovení se proti Turku*).¹⁴⁵

Discursus, aneb zpráva o nynějším způsobu věcí tureckých podává, podobně jako Busbecqovo napomenutí, určitý pokus o společensko-politický rozbor situace a snaží se podnítit zájem o studium turecké historie. Znalost historie a zvyků je totiž pravým prostředkem k poznání nepřítele a nalezení způsobu, jak se mu chytře a účinně bránit.¹⁴⁶ Löwenklau v *Discursu* rozebírá příčiny osmanských vítězství a nabízí výčet využitelných tureckých slabin. K prvním počítá muslimskou náboženskou jednotu a vysokou míru tolerance vůči jinověrcům (Židům, křesťanům), efektivní veřejnou správu, praktickou výuku, absolutní moc sultána, neexistenci stavovského zřízení, spravedlivý trestněprávní systém a dobrou organizaci vojska, ke druhým pak sektářství, věrolomnost, institucionalizovanou korupci, lakotu, přílišnou ctižádost a nadutost, zkaženost proti předkům, slabost sultánů ovládaných harémem a přetížený berní systém vyvolávající velké bouře.¹⁴⁷ V závěru vyzývá říšská knížata k aktivitě a obezřetnosti (nejlepším nástrojem k udržení neustálé bdělosti je strach z tureckého tyranství), protože po skončení turecko-perské války lze očekávat porušení míru s křesťany.¹⁴⁸

¹⁴⁴ MENDEL, M. – OSTŘANSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 196; RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 88–89.

¹⁴⁵ RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 87.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 147.

¹⁴⁷ LÖWENKLAU, Johannes: *Discursus, aneb zpráva o nynějším způsobu věcí tureckých*. In: Týž: *Kronika nová o národu tureckém*. II. díl. Praha 1594, s. 205–224.

¹⁴⁸ RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 147–148.

Cestopisné listy vlámského humanistického spisovatele, diplomata a botanika Ogiera Ghiselina Busbecqa,¹⁴⁹ přiložené k Löwenklauovu spisu, představují netradičně pojatý cestopis.¹⁵⁰ Náplň dopisů¹⁵¹ tvoří detailní popis cesty z Vídně do Konstantinopole a do Amasie a řada bystrých pozorování turecké každodennosti (vojensko-politická správa, karavanseraje a špitály, osmanská móda, stravování, fauna a flóra, turecká pověřivost, antické památky, popis Konstantinopole, peněžní systém, úplatky apod.).¹⁵² Busbecq hodnotí Osmanskou říši poměrně objektivně – zajímá se o příčiny tureckého úspěchu a velikosti, chválí turecký vojenský systém, sociální mobilitu (v této souvislosti vyzdvihuje zejména fakt, že o udělování úřadů a společenském vzestupu rozhodují zásluhy a ctnost a ne urozenost) a neexistenci pevné stavovské hierarchie.¹⁵³ Druhý list obsahuje osobně laděný popis politického posláni královského diplomata u Vysoké Porty.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Ogier Ghiselin Busbecq – lat. Augerius Gislenius Busbequius (1522–1592), pocházel z Comines u Lille (v 16. století náleželo město Flanderskému hrabství). Studoval na univerzitách v Lionu, Paříži, Benátkách, Bologně, Padově a Lovani a v roce 1552 vstoupil – po vzoru otce, který působil jako diplomat císaře Karla V. – do služeb Habsburků. Nejprve zastával funkci tajemníka velvyslanectví v Londýně a na podzim roku 1554 byl vyslán coby orátor krále Ferdinanda I. ke dvoru tureckého sultána Süleymana I. Nádherného. Během svého pobytu v Konstantinopoli nashromáždil řadu cenných rukopisů, mincí a nejrůznějších kuriozit, včetně cibulí tulipánů, sazenic šeriku nebo angorských koz, jež poté přivezl do Vídně (Busbecqovi je přičítána zásluha za import těchto rostlin a zvířat do Evropy). Po svém návratu z Turecka v roce 1562 nastoupil na místo vychovatele synů Maxmiliána II. Později se stal komorníkem Maxmiliánovy dcery Alžběty (manželky francouzského krále Karla IX.) a od roku 1582 až do své smrti působil jako vyslanec císaře Rudolfa II. ve Francii. O Busbecqovi více viz KRAUS, Victor von: *Angerius Ghislain von Busbeck*. In: LILIENCRON, Rochus von (ed.): *Allgemeine Deutsche Biographie*. III. díl: Bode – von Carlowitz. Leipzig 1876, s. 633–635; http://de.wikipedia.org/wiki/Ogier_Ghislain_de_Busbecq [cit. 21. 7. 2013].

¹⁵⁰ Soubor čtyř listů, adresovaných spolužáku Mikuláši Michaultovi (Mikatiovi), vznikl během Busbecqovy diplomatické mise v Konstantinopoli. Nejprve vyšly první dva listy v Antverpách v letech 1581 a 1582 pod názvem *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*, následně vycházely v různých edicích všechny čtyři (např. Paříž 1589, Frankfurt a Paříž 1595), a to až do konce 17. století (*Legationis Turcicae Epistolae quattuor*). Ještě v 18. století zastávala Busbecqova kniha roli uznávané a v literatuře často citované „turkologické“ příručky. První dva dopisy z antverpského vydání byly přeloženy Janem Kocínem z Kocinétu a Danielem Adamem z Veleslavína a přiloženy k druhému dílu Löwenklauovy *Kroniky nové*. Celý soubor Busbecqových listů v českém překladu nikdy nevyšel. Podrobně k tomu MENDEL, M. – OSTŘANSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 202; RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 110 a 302.

¹⁵¹ Editori převzali jméno titulu z antverpské edice (*Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*), avšak oba dopisy označili ještě vlastním podnadpisem. První dopis nese jméno *Cesta z Vídně do Konstantinopole a do Amasie vykonaná a vypsána léta Páně 1554* a druhý *Těhož Augeria Busbequia druhá jízda do země Thrácké aneb do Konstantinopole*.

¹⁵² BUSBECQ, Ogier Ghiselin: *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*. I. díl. *Cesta z Vídně do Konstantinopole a do Amasie vykonaná a vypsána léta Páně 1554*. In: LÖWENKLAU, Johannes: *Kronika nová o národu tureckém*. II. díl. Praha 1594, s. 225–311.

¹⁵³ Tamtéž, s. 294–296.

¹⁵⁴ RATAJ, T.: *České země ve stínu pŕlměsíce*, s. 111.

Busbecqův politický traktát *Napomenutí a rada o správném tažení aneb hotovení se proti Turku* nebyl českému čtenáři neznámý.¹⁵⁵ Samotné pojednání tvoří projev, který autor pronesl jako zástupce císaře a přední znalec tureckých poměrů na říšském sněmu v roce 1554. Jeho cílem je obhájit vedení turecké války a výdaje s ní spojené před zástupci německého měšťanstva. Busbecq se při tom opírá o čistě světské a politické argumenty – boj proti nepříteli je nutný, protože je ohrožena existence křesťanstva. Předmětem kritiky se stává křesťanská lenost a nesvornost zapříčiněná vnitřními nábožensko-politickými konflikty. Výzvy k boji doprovázejí četné rady, jak účinně válčit s Osmanskou říší. Autor oceňuje některé aspekty osmanského státu: vysoce hodnotí zvláště turecký vojenský systém, jehož klady spatřuje v kvalitním výcviku, který udělá schopného bojovníka z kohokoli, napadá žoldnéřský (značně nespolehlivý) charakter evropských armád, volá po vojenských ctnostech starých Římanů (výklad doprovází i výňatek z římského vojensko-teoretického spisu od Vegetia) a po zřízení stálého vojska z domácích, důkladně vycvičených vojáků.¹⁵⁶

Jan Kocín z Kocinétu s Danielem Adamem z Veleslavína dokázali svým tvůrčím přístupem spojit zdánlivě heterogenní materiál v sourodý celek poskytující soudobému čtenáři historické, zeměpisné i politické poučení o turecké říši. Spis se ve své době těšil nebývalému zájmu české čtenářské obce (na čemž měla nemalou zásluhu také právě probíhající patnáctiletá válka) a byl součástí nejedné měšťanské knihovny.¹⁵⁷ Neobvyklý rozsah, věcný jazyk, ale i sám fakt edice nefalšovaného tureckého spisu činí z *Kroniky nové* přelomové dílo, které svým učeneckým

¹⁵⁵ Busbecqovo napomenutí *De re militari contra Turcam* (či *adversus Turcas*) *instituenda consilium* vyšlo několikrát spolu s jeho cestopisnými listy. Do češtiny bylo přeloženo Janem Kocínem z Kocinétu a Danielem Adamem z Veleslavína, kteří jej přiložili ke spisu *Politia historica* (1584) jako *Naučení aneb radu jednoho slavného, vznešeného a zkušeného muže o tom, kterak by tažení a válka proti úhlavnímu, dědičnému a krve křesťanské nejžiznivějšímu nepříteli Turku, pro obhájení náboženství, hrdel i statkův předsevzata býti měla*. Po vypuknutí patnáctileté války se dílo stalo opět aktuálním a bylo týmiž editory vydáno znovu ve druhém díle Löwenklauovy *Kroniky nové* pod názvem *Napomenutí a rada o správném tažení aneb hotovení se proti Turku*. Více k tomu viz MENDEL, M. – OSTŘANSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 202; RATAJ, T.: *České země ve stínu pŭlměsíce*, s. 145–146.

¹⁵⁶ RATAJ, T.: *České země ve stínu pŭlměsíce*, s. 145–147.

¹⁵⁷ O tom, že byla Löwenklauova *Kronika nová* ve své době oblíbená a široce rozšířená, svědčí i dosavadní dílčí výzkum měšťanských knihoven. Podrobně viz např. PEŠEK, Jiří: *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576–1620*. *Folia historica bohemia* 2, 1980, s. 247–282; RATAJ, T.: *České země ve stínu pŭlměsíce*, s. 210–214.

charakterem a vyčerpávající fakticitou předznamenává kritický dějepis 17. století.¹⁵⁸
V českém kontextu zůstala tato kronika, na rozdíl od zahraničí, kde naznačila cestu k systematickému studiu islámu a budoucímu etablování evropské orientalistiky, velkým a dlouhou dobu nepřekonaným solitérem.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Vztahem *Kroniky nové* a soudobé historiografické prózy se zabývá PETRŮ, Eduard: *Löwenklauova Kronika nová o národu tureckém v kontextu české historiografické prózy*. In: Týž: *Vzdálené hlasy: studie o starší české literatuře*. Olomouc 1996, s. 272–277.

¹⁵⁹ MENDEL, M. – OSTŘANSKÝ, B. – RATAJ, T. a kol.: *Islám v srdci Evropy*, s. 196; RATAJ, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, s. 89.

4. Kronika nová o národu tureckém versus Příhody Václava Vratislava z Mitrovic

Poté, co byla přiblížena osobnost Václava Vratislava z Mitrovic, nastíněn obsah, obecná charakteristika a nejdůležitější reálie vážící se k jeho dílu a bylo rozebráno české zpracování *Kroniky nové o národu tureckém*, je třeba předkládanou práci uzavřít. Cílem této kapitoly je (na základě komparace *Kroniky nové* a *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic*) zaujmout definitivní postoj k otázce Vratislavova autorství (viz kapitola 2.3).

Po zevrubném srovnání obou děl můžeme s jistotou potvrdit, že se Vratislav při psaní první a druhé knihy *Příhod*, opíral vedle svých osobních zážitků také o český překlad *Kroniky nové* od Jana Kocína z Kocinětu a Daniela Adama z Veleslavína z roku 1594 a jeho spis je tak do určité míry kompilací. Než však budou hodnoceny převzaté úryvky, je potřeba si přiblížit, jakým způsobem se nahlíželo na intelektuální vlastnictví v době vzniku Vratislavova textu.

Peter Burke ve své *Společnosti a věděni* rozlišuje dvojí chápání textu, a to „individualistické“ a „kolektivistické“.¹⁶⁰ „V prvním případě je text chápán jako majetek jednotlivce, neboť jde o dílo jeho hlavy. [...] Ve druhém případě je text chápán jako společný majetek, neboť každý nový výtvar čerpá ze společné tradice. Tento pohled převládal ve středověku, jak dokládá tradice opisů: písaři, kteří pořizovali kopie rukopisů, podle všeho bez zábran vkládali vsuvky a změny a naopak učenci při psaní ‚nových‘ knih bez zábran využívali pasáže převzaté od předchůdců.“¹⁶¹ Rozmach knihtisku, jenž přispěl k ustálení a lepšímu šíření textů, posunul vývoj směrem k individualističtějším postojům, změna však probíhala pozvolna, takže příklady přežívajících kolektivistických tendencí nalezneme bez problémů ještě v 16. a 17. století.¹⁶²

Z příspěvku Petera Burkea je jasně patrné, jak raně novověcí literáti přistupovali k textům svých předchůdců i současníků. Můžeme z toho tedy usoudit, že volné přejímání pasáží při psaní nových literárních děl – a tedy i cestopisů, mezi něž jsou *Příhody* tradičně řazeny¹⁶³ – nebylo v 16. století ničím neobvyklým

¹⁶⁰ BURKE, Peter: *Společnost a věděni: od Gutenberga k Diderotovi*. Praha 2007, s. 171–173.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 172.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Viz pozn. č. 36.

a k užívání analogických postupů se uchýlovala drtivá většina tehdejších autorů.¹⁶⁴ Jeden příklad za všechny – podobný přístup vykazuje i cestopis Vratislavova současníka, všestranného humanistického učenice Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic (1564–1621),¹⁶⁵ který své vyprávění a postřehy doplnil reminiscencemi na cestopisy předchůdců (zejména Martina Kabátníka a Oldřicha Přefáta z Vlkanova) a různé autority od antiky přes středověk až k humanismu, ale i přímými citacemi z více jak šesti set naučných a historicko-publicistických knih.¹⁶⁶

Literatura dosud vágně tvrdila, že se Vratislav při psaní *Příhod* přidržel literárních vzorů (zejména pak českého zpracování Löwenklauovy *Kroniky nové* z roku 1594), z nichž – často doslovně – přejímal některá obecná pozorování i některé postoje. Po prostudování celé *Kroniky nové o národu tureckém* (913 stran), zaznamenání a porovnání všech shodných pasáží můžeme nyní statistickou metodou a vizuální komparací dokázat, jak je to s celou problematikou doopravdy.

Nyní je třeba se zaměřit na kvantitativní a kvalitativní rozbor převzatých úryvků. Z mého výzkumu vyplývá, že převzaté pasáže v naprosté většině pojednávají o všeobecných zeměpisných, sociologických a kulturně-historických otázkách nebo o nejrůznějších reáliích turecké společnosti, které si autor pro svůj nízký věk a prožité události nemohl, bez použití písemných záznamů, zapamatovat a které patrně ani předtím neznal. Vratislav tak do popisu cesty vkládá výklad o islámu od Löwenklaua a širší exkursy – o janičárech, podobě Budína, Bělehradu a Plovdivu, tureckých hostincích (karavanserájích) a špitálech (imaretech), stravě a stravovacích návycích Osmanů, Bulharech (bulharských ženách, oděvech a bulharských zvycích), vztahu Turků ke květinám, všudypřítomné korupci, antických památkách u Niše a Silivrie, poloze Konstantinopole – převzaté od Busbecqa. Zápis o pobytu v hlavním městě Osmanské říše pak doplňuje Busbecqovým popisem římských pamětihodností

¹⁶⁴ Z genologického hlediska by měla cestopisná literatura vykazovat určitou míru kompilace i dnes: „Hlavním předpokladem cestopisu je vlastní zraková zkušenost se skutečností a následně nutnost popisu jedinečného vizuálního zážitku slovy... Dalším zdrojem cestopisného materiálu jsou ústní reference (pověsti či různé příběhy spojené s danou lokalitou) a konečně literární reference, které lze rozdělit na cestopisy předchůdců a odborně zaměřená pojednání kulturně-historická a geografická.“ Více viz PETERKA, J.: *Cestopis*, s. 75.

¹⁶⁵ Harantův cestopis vyšel v Praze roku 1608 pod názvem *Putování aneb cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Judské a dále do Egypta a velikého města Kairu, potom na horu Oreb, Sinai a svaté panny Kateřiny v pusté Arábii ležící, na dva díly rozdělená a od urozeného pána, pana Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdružic a na Pecce etc., římského císaře Jeho Milosti rady a komorníka léta 1598 šťastně vykonaná i také pěknými figurami ozdobená.*

¹⁶⁶ KUNSKÝ, J.: *Čeští cestovatelé*, s. 130; PETRŮ, E.: *Vzrušující skutečnost*, s. 88; RATAJ, T.: *České země ve stínu púlměsíce*, s. 118.

a chrámu svaté Sofie (Hagia Sofia) v Konstantinopoli a Löwenklaufovým výkladem o tureckých zvycích a pohřebních obřadech.

Poměrně zajímavé je kvantitativní hodnocení převzatých částí. Převzaté pasáže tvoří přibližně 27 % textu první knihy (z toho 97 % pochází z Busbecqových *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum* – konkrétně z prvního dopisu známého jako *Cesta z Vídně do Konstantinopole a do Amasie vykonaná a vypsána léta Páně 1554* – a 3 % z prvního dílu Löwenklaufovy *Kroniky nové*) a 10 % textu druhé knihy (z nich celých 67 % připadá na výše zmíněný Busbecqův dopis, 25 % na první a 8 % na druhý díl *Kroniky nové*), což představuje zhruba 9 % celého Vratislavova díla. Celkově náleží 89 % všech převzatých pasáží Busbecqově *Cestě z Vídně do Konstantinopole a do Amasie vykonané a vypsané léta Páně 1554* a 9 % prvnímu a 2 % druhému dílu Löwenklaufovy *Kroniky nové*.

Neméně poutavý je způsob, jakým Vratislav pracuje s převzatými pasážemi. Nejprve přejímá – nutno podotknout, že poněkud nesměle – pouze kratší úryvky, které následně upravuje (mění slovosled, parafrázuje, přidává kratší poznatky či odstraňuje příliš detailní informace, aby nenarušil celkovou koncepci díla) a vkládá do vlastního textu. Uvedený přístup zpravidla vykazují pasáže týkající se všeobecných zeměpisných poznatků, s nimiž se Vratislav setkal během cesty z Vídně do Konstantinopole.¹⁶⁷ Záhy však přistupuje k přebírání rozsáhlých (i několikastránkových) exkurzů věnovaných nejrůznějším reáliím turecké společnosti (viz výše), jejichž úkolem je jednak zabránit určité monotónnosti vyprávění, jednak informovat čtenáře o širších společenských poměrech, životě a zvyklostech v Osmanské říši. Tyto úryvky až na pár výjimek nijak neupravuje a vkládá je do *Příhod* v plném znění. Hlubší tvůrčí přístup uplatnil Vratislav pouze ve dvou případech, kdy spojením dvou pramenů vytvořil jeden obsáhlý exkurz, jenž doplnil některými vlastními myšlenkami – v prvním případě tak postupoval v pojednání o denním „harmonogramu“ muslimských modliteb (spojil I. díl Löwenklaufovy *Kroniky nové* a první cestopisný list Ogiera Ghiselina Busbecqa)

¹⁶⁷ Busbecqova pasáž: „V hodinu jedenáctou před půlnocí přijeli jsme do Wischamundu, města uherského, čtyři míle od Vídně ležícího.“ Vratislavovo vyprávění s převzatou částí Busbecqova textu: „Když pak již všecko spraveno a do Vídně přivezeno bylo, tehdy pan orátor se všemi, kteří do Konstantinopole jeti měli, u Jeho Milosti arciknížete Arnošta audienci měl, a Jeho Milosti ruku políbivše, prvního dne měsíce září léta 1591, rozžehnavše se s milými přáteli, na šify jsme vsedli a po Dunaji do Višemundu, města uherského, čtyry míle od města Vídně vzdáli, kdež jeden rakouský pán, Unfercokt jménem, na nás očekával, přijeli.“ Srov. BUSBECQ, O. G.: *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*. I. díl, s. 230; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 17.

a ve druhém při popisu chrámu Boží Moudrosti v Konstantinopoli (spojil II. díl *Kroniky nové* s týmž cestopisným listem).¹⁶⁸ Z naznačených skutečností jasně vyplývá, že měl Vratislav po návratu z Osmanské říše český překlad Löwenklauova spisu k dispozici a že mu při psaní *Příhod* takřkajíc „ležel na stole“.

V tom, že je Vratislavovo dílo částečnou kompilací, nelze spatřovat nic znehodnocujícího. Spis je psán podle typických zvyklostí a představ své doby – vzato do důsledku, není ani Löwenklauovo a Busbecqovo dílo „originálem“ v moderním slova smyslu. Hodnota *Příhod* Václava Vratislava z Mitrovic spočívá v tom, že autor dovedl příkladným způsobem skloubit nepůvodní popisy s vlastními zážitky v jeden celistvý obraz a vytvořil – po stránce jazykové, obsahové

¹⁶⁸ Busbecqův spis: „Turci zajisté ani hodin nemají, k rozdělení časův, ani o mílich, jimiž se místa vyměřují, nic nevědí. Než mají své talismany, to jest kostelní služebníky, kteříž časy dne klepsydrami a jistými mírkami vody rozměřují: z těch znajíce, že brzo svítati bude, z vysokých věží pro tu potřebu naschvál vystavených, velikým hlasem volají a křičí, tudy lidí k službě boží napomínajíce a svolávajíce. To též činí uprostřed času, kterýž jest mezi východem Slunce a polednem, a opět mezi polednem a západem Slunce: naposledy pak když Slunce zapadá. Hlasu k tomu užívají náramně vysokého, dosti libým zpěvem jej proměňujíce: kterýžto mnohém dáleji, než by tomu člověk uvěřil, slyšán bývá.“ Löwenklauovo dílo: „...první čas modlení jmenuje se od nich Temschi, to jest as dvě hodině přede dnem: druhý slove Sabach Namasi, když se rozednívá: třetí Kusluk, u nás říkají Nona, okolo třetí hodiny před polednem, v jiné dny, ale v pátek nětco časněji a raněji. Čtvrtý jest o pravém poledni, a slove jazykem jejich Oile. Pátý Ikindi Namas okolo třetí hodiny po poledni, u nás jest čas nešporů. Šestý Achsa Namas, a jest modlitba večerní, když den pomíjí a tmítí se začíná. Sedmý a poslední noční modlitba, Iadsu Namasi řečená, kterouž obyčejně okolo třetí hodiny na noc vykonávají.“ Výsledný Vratislavův text: „Na té věži jsou také bicí hodiny; ty jsme první a poslední v Turcích viděli, nebo oni dokonce žádných hodin, leč malých bicích, které jim potentátové křesťanští posílají, nemají a s nimi dokonce nic zacházeti neumějí. Někteří se ve dne sluncem a v noci měsícem spravují; a obzvláště pak v městech mají své talismany, kněží a kaplany, kteříž části dne jistými mírkami vody rozměřují; z těch znajíce, že brzy svítati bude, s vysokých věží, kteréž při kostelích okrouhle vystavené jsou, velikým hlasem volají a křičí, tudy lidí k službě boží napomínajíce. Po druhé křičí a svolávají místo zvonění do kostelů jejich uprostřed času, kterýž jest mezi východem slunce a polednem, a opět v poledne, potom o nešpořích, nejposléze, když slunce zapadá. Hlasu k tomu užívají vysokého ze vši moci a síly své, zahrazujíce sobě prsty uší. V Konstantinopoli, protože v pokoji zůstávají a zahálčivý život vedou, sedmkrát k modlení skrze talismany neb kněží svolávání bývají. První čas modlení jmenuje se turecky Tumsi, to jest dvě hodině přede dnem. Druhý slove Sabahnamasi, když se rozednívá, třetí Kusluk, u nás říkají Nona, okolo třetí hodiny před polednem, ale v pátek, ježž oni za neděli světí, nětco časněji, raněji. Čtvrté jest o pravém poledni a slove po turecku Oile; páté Ikindinamas, okolo třetí hodiny po poledni, u nás jest čas nešporní; šesté Absanamas jest modlitba večerní, když den pomíjí a tma se začíná; sedmé a poslední modlení noční Jadsunamasi řečené, kteréž obyčejně okolo třetí hodiny na noc vykonávají.“ Srov. BUSBECQ, O. G.: *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*. I. díl, s. 247; LÖWENKLAU, Johannes: *Kronika nová o národu tureckém*. I. díl. *Kronika o sultáních tureckých z rodu Osmanova, kterouž sami Turci jazykem svým sepsali a císař Ferdinand slavně paměti do jazyka německého přeložiti dal*. Praha 1594, s. 347; VRATISLAV Z MITROVIC, V.: *Příhody*, s. 29–30.

i vypravěčské – čtenářsky přitažlivé a nadčasové dílo, které na kulturně-historickém a zeměpisném pozadí zachycuje strastiplné osudy členů císařského poselstva.¹⁶⁹

¹⁶⁹ V podobném duchu se rovněž vyjadřuje BEJBLÍK, A.: *Doslov*, s. 156; NEDVĚDOVÁ, M.: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*, s. 12.

Závěr

Tato práce je pokusem o širší rozbor *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic*, českého překladu Löwenklauovy *Kroniky nové o národu tureckém* od Jana Kocína z Kocinétu a Daniela Adama z Veleslavína z roku 1594 a o analýzu jejich vzájemných intertextových vazeb.

Po obecném úvodu, ve kterém bylo představeno zvolené téma a zhodnocena (nepříliš bohatá) dosavadní literární produkce, byly přiblíženy životní osudy Václava Vratislava z Mitrovic. Poté jsem se zaměřil na zevrubný rozbor Vratislavova díla – naznačil stručný obsah a charakter *Příhod*, přiblížil jejich jednotlivé rukopisy, vydání a překlady, objasnil historické pozadí vzniku díla a podrobně rozebral pohled literatury na otázku Vratislavova autorství. Následně jsem představil český překlad Löwenklauovy *Kroniky nové* (včetně všech příložených spisů) od Jana Kocína z Kocinétu a Daniela Adama z Veleslavína a zhodnotil jeho náplň. Nakonec jsem se pokusil (na základě komparace *Kroniky nové* Johanna Löwenklaua, cestopisných listů Ogiera Ghiselina Busbecqa a *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic*) prokázat částečný kompilační charakter Vratislavova spisu a textovou analýzou provést kvantitativní a kvalitativní zhodnocení převzatých úryvků.

Mou snahou bylo dále vyvrátit mnoho všeobecně rozšířených chyb, nepřesností a nepodložených tvrzení (z nichž ty nejpodstatnější vyšly najevo až v průběhu bádání), které s většími či menšími ohlasy prostupují literaturou bez ohledu na dobu jejího vzniku a odborné zaměření. Z mého výzkumu dále vyplývá, že nejvyšší míru objektivity vykazuje studie Václava Ertla z roku 1906, která obsahuje (v rámci možností) jak nejkomplexnější rozbor *Příhod*, tak nejobjektivnější hodnocení Vratislavova autorství.

Život a dílo Václava Vratislava z Mitrovic nepředstavují (alespoň z hlediska historie) problematiku, která by otevírala širší tematický prostor pro další výzkum. Při studiu materiálů jsem nicméně narazil na zajímavou skutečnost. Vratislavovy *Příhody* se na mnoha místech rozcházejí s líčením druhého člena Krekvicova poselstva Fridricha Seidela, který shrnul své vzpomínky ve spisu *Denckwürdige Gesandtschaft an die Ottomannische Pforte, Welche ehmahls auf Röm. Kays. Maj. Rudolphi II. Hohen Befehl Herr Fridrich von Krekwitz, Sr. Maj. Reichs- Hof- Rath, verrichtet: Nebst ausführlichem Berichte, was hierbey so wohl mit dem Herrn Oratore selbst, als denen Seinigen vorgelauffen*. Srovnáním Vratislavovy

a Seidelovy práce by bylo možné zjistit, do jaké míry se oba autoři liší, kterým tématům věnují pozornost, nebo co naopak opomíjejí. Zpracování této problematiky by si však vyžádalo zevrubný (a časově velmi náročný) průzkum obou textů.

Resumé

The main objective of this thesis is to deal in the broader context and mutual intertextual links with *The adventures of baron Wenceslas Wratizlaw of Mitrowitz* and the Czech translation of the Löwenklau's *Neuwe Chronica Türckischer Nation von Türcken selbst beschrieben* made by Jan Kocín of Kocinét and Daniel Adam of Veleslavín in 1594.

The first part evaluates the life of Václav Vratizlav of Mitrovice (1576–1635) and highlights all irregularities and rumours which are found in the literature in connection with his life. The second part focuses on a complex analysis of the Vratizlav's work – it evaluates its content and character, introduces individual manuscripts, editions and translations. It explains in detail the historical context of origin of the work and it analyses the view of individual authors in the case of Vratizlav's authorship. The third part deals with the Czech translation of the Löwenklau's *Neuwe Chronica* (including attached writings) made by Jan Kocín of Kocinét and Daniel Adam of Veleslavín in 1594 and it reviews its content. The fourth part attempts to – based on comparison of Johann Löwenklau's *Neuwe Chronica*, *Turkish Letters* of Ogier Ghiselin de Busbecq and *The adventures of baron Wenceslas Wratizlaw of Mitrowitz* – demonstrate the compilation character of Wratizlav's writing and to provide quantitative and genre evaluation of taken texts.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

BUSBECQ, Ogier Ghiselin: *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*. I. díl. *Cesta z Vídně do Konstantinopole a do Amasie vykonaná a vypsána léta Páně 1554*. In: LÖWENKLAU, Johannes: *Kronika nová o národu tureckém*. II. díl. Praha 1594, s. 225–311. Vědecká knihovna v Olomouci (dále jen VKOL), sign. 34.934.

LÖWENKLAU, Johannes: *Discursus, aneb zpráva o nynějším způsobu věcí tureckých*. In: Týž: *Kronika nová o národu tureckém*. II. díl. Praha 1594, s. 205–224. VKOL, sign. 34.934.

LÖWENKLAU, Johannes: *Kronika nová o národu tureckém*. I. díl. *Kronika o sultáních tureckých z rodu Osmanova, kterouž sami Turci jazykem svým sepsali a císař Ferdinand slavné paměti do jazyka německého přeložiti dal*. Praha 1594. VKOL, sign. 34.934.

LÖWENKLAU, Johannes: *Kronika nová o národu tureckém*. II. díl. *Doplnění historie turecké od léta Páně M.D.L. až do léta M.D.XC. v němž se podle jiných mnohých věcí, kteréž se v letech XXXIX. v Uhřích a jinde zběhly, také i příčiny vypravují té dlouhé války, kterouž Turci proti Peršanům vedli*. Praha 1594. VKOL, sign. 34.934.

SEIDEL, Fridrich: *Denckwürdige Gesandtschafft an die Ottomannische Pforte, Welche ehmahls auf Röm. Kays. Maj. Rudolphi II. Hohen Befehl Herr Fridrich von Krekwitz, Sr. Maj. Reichs- Hof- Rath, verrichtet: Nebst ausführlichem Berichte, was hierbey so wohl mit dem Herrn Oratore selbst, als denen Seinigen vorgelauffen*. Görlitz 1711.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*. Praha 1855.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*. Praha 1874.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1937.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1950.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977.

Literatura:

BARTOŠ, František: *Úvod*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic. Praha 1874, s. 3–6.

BEČKA, Jiří – MENDEL, Miloš: *Islám a české země*. Olomouc 1998.

BEJBLÍK, Alois: *Vratislavův dopis z Cařihradu*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 139–140.

BEJBLÍK, Alois: *Identifikace míst, kterými procházelo císařské poselstvo cestou do Cařihradu*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 147–148.

BEJBLÍK, Alois: *Poznámka dějepisná*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 148–150.

BEJBLÍK, Alois: *Poznámka životopisná*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 151–152.

BEJBLÍK, Alois: *Poznámka textová*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 152–153.

BEJBLÍK, Alois: *Doslov*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1977, s. 154–159.

BURKE, Peter: *Společnost a vědění: od Gutenberga k Diderotovi*. Praha 2007.

DAŇHELKA, Jiří: *Doslov*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1950, s. 195–203.

ERTL, Václav: *Poznámky*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: Příhody Václava Vratislava z Mitrovic. Praha 1937, s. 183–202.

ERTL, Václav: *Úvod*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: Příhody Václava Vratislava z Mitrovic. Praha 1937, s. V–XXXVI.

FISCHER VON ERLACH, Johann Bernhard: *Entwurff Einer Historischen Architectur in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschicht-büchern, Gedächtnüß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaftten Abrißen, vor Augen zu stellen; Auch kurtzen Teutschen und Frantzösischen Beschreibungen*. Leipzig 1725.

HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. I. díl. Praha 1994.

HORAWITZ, Adalbert Heinrich: *Löwenklau Johannes*. In: LILIENCRON, Rochus von (ed.): *Allgemeine Deutsche Biographie*. XVIII. díl: Lassus – Litschower. Leipzig 1883, s. 488–493.

HRABÁK, Josef – MUKAŘOVSKÝ, Jan (edd.): *Dějiny české literatury*. I. díl. *Starší česká literatura*. Praha 1959.

HRABÁK, Josef – JEŘÁBEK, Dušan – TICHÁ, Zdeňka: *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha 1984.

JANÁČEK, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987.

KRAUS, Victor von: *Angerius Ghislain von Busbeck*. In: LILIENCRON, Rochus von (ed.): *Allgemeine Deutsche Biographie*. III. díl: Bode – von Carlowitz. Leipzig 1876, s. 633–635.

KUNSKÝ, Josef: *Čeští cestovatelé*. I. díl. Praha 1961.

MAŠEK, Petr: *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003.

MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš a kol.: *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha 2007.

MERHAUT, Luboš (ed.): *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4. díl, II. svazek. Praha 2008.

METZLER, Dieter: *Löwenklau Johannes*. In: WAGNER, Fritz (ed.): *Neue Deutsche Biographie*. XV. díl: Locherer – Maltza(h)n. Berlin 1987, s. 95–96.

NEDVĚDOVÁ, Milada: *Ediční poznámka*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976, s. 217.

NEDVĚDOVÁ, Milada: *Václav Vratislav z Mitrovic (1576–1635)*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody*. Praha 1976, s. 7–12.

PELCL, František Martin: *Předmluva k laskavému čtenáři*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha 1950, s. 5–12.

PEŠEK, Jiří: *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576–1620*. *Folia historica bohemia* 2, 1980, s. 247–282.

PETERKA, Josef: *Cestopis*. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl 2004, s. 75–83.

PETRŮ, Eduard: *Löwenklauova Kronika nová o národu tureckém v kontextu české historiografické prózy*. In: Týž: *Vzdálené hlasy: studie o starší české literatuře*. Olomouc 1996, s. 272–277.

PETRŮ, Eduard: *Staročeský cestopis z hlediska genologického*. In: Týž: *Vzdálené hlasy: studie o starší české literatuře*. Olomouc 1996, s. 233–245.

PETRŮ, Eduard: *Vzrušující skutečnost: fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*. Ostrava 1984.

PODLAHA, Antonín: *Starý Knín – Kostel sv. Františka Serafinského*. In: HLÁVKA, Josef (ed.): *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století*. XIII. díl. Politický okres příbramský. Praha 1901, s. 45–52.

POSPÍCHAL, Karel: *Typologické srovnání cestopisů Václava Vratislava z Mitrovic a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic*. In: MOLDANOVÁ, Dobrava (ed.): *Cesty*

a cestování v jazyce a literatuře: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994. Ústí nad Labem 1995, s. 84–87.

POUZAR, Vladimír: *Almanach českých šlechtických rodů*. Praha 2000.

RATAJ, Tomáš: *České země ve stínu půlměsíce: obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha 2002.

RATAJ, Tomáš: *Císařská poselstva v Cařihradě ve druhé polovině 16. století*. Dějiny a současnost 17, 1995, č. 4, s. 7–12.

RATAJ, Tomáš: *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*. FHB 17, 1994, s. 59–83.

RATAJ, Tomáš: *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva: Turci v obrazech a představách raného novověku*. Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22–37.

REJCHRTOVÁ, Noemi: *Rytíř v božské komedii*. In: BUDOVEC Z BUDOVA, Václav: *Antialkorán*. Praha 1989, s. 7–30.

REJCHRTOVÁ, Noemi: *Václav Budovec z Budova*. Praha 1984.

ROZUM, Jan Václav: *Úvod*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: *Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic*. Praha 1855, bez čísla stran.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. VI. díl. *Podbrdsko*. Praha 1934.

SEDLÁČEK, August: *Vratislav z Mitrovic*. In: KOŘÁN, Josef Jan (ed.): *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. XXVI. díl. Praha 1907, s. 1002–1008.

SVOBODA, L. M.: *Vratislav z Mitrovic*. In: MALÝ, Jakub – RIEGER, František Ladislav (edd.): *Slovník naučný*. IX. díl. Praha 1872, s. 1282–1287.

TICHÁ, Zdeňka: *Cesta starší české literatury*. Praha 1984.

TICHÁ, Zdeňka: *Jak staří Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha 1986.

TŘÍSKA, Karel: *Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic 1503–1897*. České Budějovice 1963.

VOIGT, Mikuláš Adaukt (ed.): *Effigies virorum eruditorum, atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione*. II. díl. Praha 1775.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav Hynek: *K laskavému čtenáři*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: Příhody. Praha 1976, s. 15–16.

WRATISLAW, Albert Henry: *Introduction*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: The adventures of baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz: what he saw in the Turkish metropolis, Constantinople; experienced in his captivity; and after his happy return to his country, committed to writing in the year of our Lord 1599. London 1862, s. VII–XLIV.

Ostatní:

<http://archive.org/stream/adventuresbaron00vratgoog#page/n6/mode/2up>
[cit. 2. 4. 2013].

<http://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0003/bsb00034163/images/index.html>
[cit. 2. 4. 2013].

http://de.wikipedia.org/wiki/Ogier_Ghislain_de_Busbecq [cit. 21. 7. 2013].

http://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=http%3A%2F%2Fdaten.digital-e-sammlungen.de%2F%7Edb%2Fmets%2Fbsb00029261_mets.xml [cit. 12. 7. 2013].

<http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/20434/1/0/cache.off> [cit. 2. 4. 2013].

http://en.wikipedia.org/wiki/Sinan_pasha [cit. 11. 7. 2013].

Portrét Václava Vratislava z Mitrovic¹⁷⁰

¹⁷⁰ VOIGT, Mikuláš Adaukt (ed.): *Effigies virorum eruditorum, atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione*. II. díl. Praha 1775, bez čísla strany (vloženo mezi strany 24–25).

Náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic od Johanna Bernharda Fischera z Erlachu a Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa v kostele svatého Jakuba Většího v Praze na Starém Městě¹⁷¹

¹⁷¹ FISCHER VON ERLACH, Johann Bernhard: *Entwurf Einer Historischen Architectur in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschichtsbüchern, Gedächtniß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhafften Abrißen, vor Augen zu stellen; Auch kurtzen Teutschen und Frantzösischen Beschreibungen.* Leipzig 1725, s. 113.

Dopis Václava Vratislava z Mitrovic panu Adamovi II. z Hradce¹⁷²

Když mi ráčíte psáti, abych vám, co zde novýho slyšeti, napsal, i oznamuji vám, že 92. léta nebohých zajatých drahně sem přivezli, a to nejprv 24. dne septembra Hasan baša z Bozna [Bosny, pozn. aut.] tureckýmu císaři na třidcítí vozích zajatých poslal tři sta hlav, 23 praporce, a ku posměchu panu oratorovi mimo náš dům vezli je žalostně, nám křesťanům na to se bylo dívati, že ti nebozí lidi, napoly nazí, jeden k druhýmu za krk ukovaní, každej vosm neb devět hlav v ruce nésti musíce, s německými bubny a trubači zajatými byli do Konstantinopole provázený.

4. dne Octobris 25 zajatejch, 200 hlav, sedm praporcův. 18. dne Octobris 26 zajatejch, 3 praporce, 25. dne Octobris 21 zajatejch, a to všeckno jeden k druhýmu za krk vokovanejch, šest neb 7 hlav v rukou nesouce, mimo náš dům vedli. 13. dne Novembris náš hofmistr vědouce, že Jeho Milosti pánu mému z křesťanstva psali, jak jest se vně choval a aby ho pán dále u sebe nedržel, a přes to přeze všeckno s pacholetem jedním zde v domu činiti měl, bojíce se tehdy, aby ho pán z domu nevyhnal a pro ten velikej hřích skutečně netrestal a snad i o hrdlo nepřipravil, na svej duši se zapomněl, z domu vyběhl a se poturčil, domnívájice se, poněvadž jest byl pouhým hofmistrem, že jeho rovně nikdá se žádný nepoturčil a že ho turecký císař velikým pánem učiní. Ale pes ničemnej nyníčko tak votrhaně chodí, suchého chleba dosti jísti nemá. Pachole to, s kterým takovej hřích páchal, vokovaný v domu leží.

Léta 93. 4. dne Januarii 45 zajatejch přivedli, 26. Januarii velikejch šest děl sem přivezli. 26. Januarii stal se velikej rumor zde v Konstantinopoli, nebo spahi a janičáři z mocí do zámku k tureckýmu císaři s velikým křikem vběhli, bezděky chtěli nejvyššího baše a nejvyššího šacmistra hlavy míti, a to proto, že je časně nezaplatili. Císař ven před pokoj vešel domnívaje se, že když ho uhlídají, že se upokojí, a připověděl jim, že mají zaplacení bejti, ale spahi na to nic nedbali, pravíce, aby jim jen těch dvouh hlav vydal, že oni potom záplatu dobře dostanú. I vidouce soldán, že na něho nic nedbají, nébrž více a více že jich přibejvá a že všickni kamení nebo flaster v zámku vykopati chtějíce se brániti, jestliže na to přijde, rozkázal svejm

¹⁷² BEJBLÍK, Alois: *Vratislavův dopis z Cařihradu*. In: VRATISLAV Z MITROVIC, Václav: Příhody Václava Vratislava z Mitrovic. Praha 1977, s. 139–140.

čameklanům [ačamoglanům, pozn. aut.], kteří křesťanský děti byli, aby vezmouce na sebe zbroje z šablemi je z zámku vyhnali. Vidouce to spahi, že žertu není, počali se kamením brániti, ale poněvadž žádnéjch jinejch bran neměli a že na dlúho obstati moci nebudou, utíkati počali. I zůstalo jest jich v zámku zabitejch přes 120 kromě zraněnejch. Císař tureckej zbitý v noci do moře vházeti rozkázal a toho nejvyššího bašu z ouřadu sadil.

18. dne Januarii a na jeho místo velikého tyrana Sinan bašu učinil. 9. dne Februarii kázal soldán vyvolati, aby spahi a janičáři hotovi byli do dalšího poručení. A toho dne kázal baše náš dům u večer dvěma zámky zavřítí, ale hned na ráno zase odevřeli. Jiného na ten čas nevím co psáti. Datum v Konstantinopoli 19. Februarii 1593.

Václav Vratislav

Anotace

Fakulta:	Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra:	Katedra historie
Název práce:	Příhody Václava Vratislava z Mitrovic v kontextu dobových turcik: recepce a inspirace (<i>The adventures of Václav Vratislav of Mitrovice in the context of the Turkish literature of the day: reception and inspiration</i>)
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.
Počet znaků:	123 532
Počet příloh:	3
Počet titulů použité literatury:	51
Klíčová slova:	Václav Vratislav z Mitrovic, Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, Johann Löwenklau, Ogier Ghiselin Busbecq, Kronika nová, literární kritika, turecká literatura, islám, Osmanská říše
Keywords:	(<i>Václav Vratislav of Mitrovice, The adventures of baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz, Johann Löwenklau, Ogier Ghiselin Busbecq, Neuwe Chronica Türckischer Nation von Türcken selbst beschrieben, literary criticism, Turkish literature, Islam, Ottoman Empire</i>)
Charakteristika práce:	Práce pojednává v širších souvislostech o Příhodách Václava Vratislava z Mitrovic, českém překladu Löwenklauovy Kroniky nové od Jana Kocína z Kocinéty a Daniela Adama z Veleslavína z roku 1594 a jejich vzájemných intertextových vazbách.
Characterization of thesis:	(<i>This thesis deals in the broader context and mutual intertextual links with The adventures of baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz and the Czech translation of the Löwenklau's Neuwe</i>

*Chronica Türckischer Nation von Türcken
selbst beschrieben made by Jan Kocín of
Kocinét and Daniel Adam of Veleslavín in
1594.)*